

2017

Ризики використання готівки

Державна служба
фінансового
моніторингу
України

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ I. ЗАГАЛЬНИЙ ОГЛЯД РІВНЯ ВИКОРИСТАННЯ ГОТІВКИ В ЕКОНОМІЦІ УКРАЇНИ.....	8
1.1. Огляд тенденцій ринку готівки в економіці України.....	8
1.2. Використання платіжних карток.....	12
1.3. Фактори, що сприяють використанню готівкових коштів.....	14
1.4. Граничні суми розрахунків готівкою між різними суб'єктами.....	16
1.5. Готівкові кошти у відмиванні злочинних доходів.....	19
1.6. Криптовалюта як інструмент відмивання коштів.....	20
РОЗДІЛ II. ВИЯВЛЕННЯ РИЗИКОВИХ ГОТІВКОВИХ ОПЕРАЦІЙ....	22
РОЗДІЛ III. МІЖНАРОДНІ МАЙДАНЧИКИ ВІДМИВАННЯ КОШТІВ.....	27
РОЗДІЛ IV. ДІЯЛЬНІСТЬ КОНВЕРТАЦІЙНИХ ЦЕНТРІВ.....	32
РОЗДІЛ V. ВИКОРИСТАННЯ КОМПАНІЙ З ОЗНАКАМИ ФІКТИВНОСТІ У СХЕМАХ ВІДМИВАННЯ ЧИ ФІНАНСУВАННЯ ТЕРОРИЗМУ.....	44
РОЗДІЛ VI. РОЗКРАДАННЯ БЮДЖЕТНИХ КОШТІВ З ПОДАЛЬШИМ ПЕРЕВЕДЕННЯМ У ГОТІВКУ.....	49
РОЗДІЛ VII. ВИКОРИСТАННЯ ГОТІВКИ НАЦІОНАЛЬНИМИ ПУБЛІЧНИМИ ДІЯЧАМИ, ПОВ'ЯЗАНИМИ З НИМИ ОСОБАМИ ТА ІНШИМИ ДЕРЖАВНИМИ СЛУЖБОВЦЯМИ.....	53
РОЗДІЛ VIII. ЛЕГАЛІЗАЦІЯ ГОТІВКОВИХ КОШТІВ ШЛЯХОМ ПРИДБАННЯ НЕРУХОМОГО МАЙНА.....	59
РОЗДІЛ IX. ВИКОРИСТАННЯ ГОТІВКИ У СХЕМАХ ПОВ'ЯЗАНИХ З ТОРГІВЛЕЮ НАРКОТИЧНИМИ (ПСИХОТРОПНИМИ) РЕЧОВИНАМИ, ЇХ АНАЛОГАМИ ТА ПРЕКУРСОРІВ.....	61
РОЗДІЛ X. НЕЗАКОННЕ ПЕРЕМІЩЕННЯ ГОТІВКИ.....	65
РОЗДІЛ XI. КОМБІНУВАННЯ ГОТІВКИ З ІНШИМИ ІНСТРУМЕНТАМИ.....	67
ВИСНОВОК.....	69

Перелік скорочень

Держфінмоніторинг	Державна служба фінансового моніторингу України
ВК/ФТ	легалізація (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення
ПВК/ФТ	запобігання та протидія легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення
СПФМ	суб'єкти первинного фінансового моніторингу
НБУ	Національний банк України
ПФР	Підрозділ фінансової розвідки
НОР	Національна оцінка ризиків у сфері ПВК/ФТ
ФАТФ	Група з розробки фінансових заходів боротьби з відмиванням грошей
МАНІВЕЛ	Комітет експертів Ради Європи з оцінки заходів протидії відмиванню коштів та фінансуванню тероризму
США	Сполучені Штати Америки

ВСТУП

Використання готівки у якості основного фасилітатора (інструмента, який полегшує досягнення цілі) у циклі відмивання доходів, одержаних злочинним шляхом, є тим проблемним питанням, актуальність якого відстежується як на рівні високорозвинутих країн, так і на рівні країн, що розвиваються. Транскордонні потоки готівкових коштів є предметом прискіпливого аналізу супранаціональних інституцій (ФАТФ, Європол, Європейська Комісія, МАНІВЕЛ) упродовж останнього десятиліття.

Незважаючи на стійке поширення технологій безготівкових платежів, у світі спостерігаються дуже незначні темпи зменшення готівкових розрахунків. Загальноєвропейські тенденції свідчать про те, що сумарна вартість євро-банкнот в обігу продовжує рости у щорічному вимірі, причому вказані темпи росту є вищими за темпи інфляції у Євросоні.

Глобальні тренди свідчать про те, що готівка (банкноти незначного номіналу), зазвичай, використовується для здійснення розрахунків за товари та послуги незначної вартості. В даному контексті витрачається лише 1/3 вартісного обсягу банкнот, що перебувають в обігу. Разом з тим, відстежується стійкий попит на банкноти високого номіналу, які, з огляду на окреслений вище тренд у готівкових розрахунках, не використовуються для здійснення повсякденних платежів за товари, роботи та послуги. Вказані аномалії можуть мати пряме відношення до іллегальної діяльності організованих злочинних груп.

Один з найважливіших попередніх висновків, пов'язаних із дослідженням використання готівки на супранаціональному рівні, полягає у тому, що існує суттєва нестача інформації щодо використання готівки для досягнення як легальних, так і нелегальних цілей.

Використання готівки залишається основною причиною виникнення підозр щодо фінансових операцій, які здійснюються у фінансово-економічних системах як країн ЄС, так і України.

Ще один аспект, на який варто звернути увагу, полягає у тому, що хоч не всі операції, пов'язані із використанням готівки у розрахунках є кримінальними, всі суб'єкти суспільно-небезпечної протиправної діяльності (кримінальні суб'єкти) використовують готівку на певній стадії процесу відмивання незаконно одержаних доходів.

Незважаючи на швидкозмінність методів, способів та сфери прикладання злочинної діяльності, зокрема, на поширення кіберзлочинності, віртуальних валют, шахрайства у мережі Інтернет, незаконних інтернет-магазинів, методи боротьби із відмиванням злочинних доходів залишаються переважно традиційними, а готівка все ще залишається одним із найбільш

поширених інструментів у відмиванні грошей практично за всіма видами злочинної діяльності.

Переміщення готівки шляхом вантажних перевезень чи за допомогою поштових відправлень, залишається сліпою зоною, а транскордонне переміщення інших високо цінних ліквідних активів (готівкових аналогів за рівнем ліквідності), таких як золото, діаманти, ювелірні вироби наразі не охоплене належною увагою ні інститутами ЄС, ні в Україні. Вказане актуалізує вразливості, які є генераторами додаткових ризиків як на національному, так і на супранациональному рівнях.

Відповідь на питання про причини активного попиту на готівку в процесі відмивання доходів, одержаних злочинним шляхом, знаходиться у площині аналізу спільних характеристик інструментів, які використовуються з цією метою, а саме, в існуванні:

- потреби приховати джерело та істинного власника іллегальних доходів;
- потреби збереження прямого чи непрямого контролю над злочинно одержаними доходами;
- потреби змінити форму доходів, одержаних злочинним шляхом з метою зменшення значних обсягів готівки незаконного походження, та/або з метою розривання зв'язків із вчиненими предикатними злочинами.

Готівка задовольняє всі вищеперелічені потреби, оскільки вона відноситься до категорії оборотних інструментів на пред'явника: вона належить особі, яка володіє нею в конкретний момент часу.

В даному контексті, ще однією важливою зоною уваги супранациональних досліджень готівкового обігу є два підходи до його аналізу у сфері фінансового моніторингу:

- готівка, яка є об'єктом відмивання;
- готівка, яка використовується як інструмент відмивання злочинних доходів або фінансування тероризму.

Готівка є генератором фундаментальної дилеми для суб'єктів злочинного світу, оскільки вона, з однієї сторони, є об'єктом заради якого вчиняються злочини, однак, з іншого боку, у процесі відмивання злочинно набутих готівкових доходів, власники цих доходів намагаються позбутися їх шляхом переведення в інші форми доходів з метою їх відмивання.

Важливим об'єктом аналізу готівкового обігу, який використовується провідними центральними банками світу, є співвіднесення вартісного вираження загального обсягу готівки до величини національного ВВП. Не менш важливим об'єктом аналізу є абсолютні й відносні характеристики динаміки обсягу банкнот відповідного номіналу.

Дослідження частки фальшивих банкнот у розрізі відповідних деномінацій (номіналів) є ще одним важливим об'єктом аналізу сфери готівкового обігу.

Відстеження міжнародних трендів щодо ідентифікації (картографування) країн-кінцевих пунктів призначення та країн-походження транскордонних переміщень (у т.ч. контрабанди) готівки відіграє значну роль в актуалізації профілів ризику країн і територій.

На теперішній час Європол виділяє Швейцарію, як найважливішу країну, яка може бути уражена насамперед вхідними нелегальними потоками готівки, насамперед з країн третього світу.

Китай визначений як країна, яка є найпоширенішим кінцевим пунктом призначення готівкових переміщень із країн Євросоюзу.

Туреччина визначена як країна, яка відіграє найважливішу роль у транзитному переміщенні готівки з Європи, до країн Середнього Сходу.

Нігерія визначена як основна країна походження підозрілих готівкових потоків в країни ЄС.

Україну позиціонують як країну, грошові кур'єри якої відкрито й у повному обсязі декларують суми готівкових коштів, які зазвичай ввозяться ними у країни ЄС, водночас у компетентних органів країн ЄС виникають підозри щодо законності джерела походження готівки, яку у значних фізичних обсягах транспортують через кордони країн-членів ЄС українці¹.

У підтвердження окреслених вище висновків Європолу зазначимо, що за даними міжнародної організації «Мережа податкової справедливості», протягом 1991–2010 рр. з України незаконно виведено капітал загальним обсягом 167 млрд. дол. США (в середньому виводилося 16,7 млрд. дол. США щорічно)².

Більш сучасні оцінки, здійснені міжнародною організацією Глобальної фінансової доброчесності, свідчать про те, що протягом 2004–2013 рр. за обсягами нелегальних, потоків виведення національного капіталу за кордон Україна посіла 14-те місце у світі з середньорічним показником в 11,676 млрд. дол. США³.

¹ Why is cash still king? A Strategic report on the use of cash by criminal groups as a facilitator for money laundering. – European Police Office (EUROPOL Financial Intelligence Groupe), 2015. Електронний ресурс. Режим доступу до ресурсу: www.europol.europa.eu

² Capital Flight from Developing Countries: Top 20 Losers [Електронний ресурс] / Tax Justice Network. – Режим доступу: http://static.guim.co.uk/sys-images/Observer/Pix/pictures/2012/07/22/gu_wealth-offshore-02.jpg

³ Illicit Financial Flows from Developing Countries: 2004–2013 [Електронний ресурс] // Global Financial Integrity. – Режим доступу : <http://www.gfintegrity.org/report/illicit-financial-flows-fromdeveloping-countries-2004-2013>

Таким чином за експертними оцінками провідних міжнародних дослідницьких центрів та міжурядових організацій, протягом періоду незалежності з України нелегально виведено капіталу обсягом понад 240 млрд. дол. США.

У грудні 2011 року Держфінмоніторинг опублікував окреме типологічне дослідження на тему «Типології легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, з використанням готівки».

У типологічному дослідженні 2015 року на тему «Типові інструменти, способи та механізми розміщення і відмивання кримінальних доходів» було розглянуто типові схеми відмивання кримінальних доходів, які отримані від незаконних дій в державному та комерційному секторі економіки із залученням фінансових та нефінансових посередників, окрема увага приділялась і готівковим операціям.

Держфінмоніторингом разом з Координатором проектів ОБСЄ в Україні було реалізовано проект технічної допомоги «Зміцнення спроможності системи фінансового моніторингу України», в рамках якого розроблено проведено Національну оцінку ризиків у сфері ПВК/ФТ.

Результати першої НОР, які були представлені у грудні 2016 року серед іншого свідчать про те, що актуальними ризиками України в окресленій сфері серед 37-ми ідентифікованих є:

- низький рівень довіри населення та юридичних утворень до національної фінансової системи;
- високий обіг готівки;
- відтік фінансового капіталу з країни;
- зростання організованої злочинності; непрозоре фінансування політичних партій;
- неналежне виявлення та санкціонування підозрілих фінансових операцій (у т.ч. у готівковій формі) національних публічних діячів.

Вказані ризики є генераторами як попиту на готівку в Україні, так і попиту на фінансові операції із відмивання готівкових коштів, джерела походження яких неможливо пояснити чи є незаконними⁴.

Події останніх років засвідчили потребу в актуалізації дослідження щодо виявлення фінансових схем легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом з використанням готівкових коштів.

Оскільки фінансова система України є орієнтованою на готівкову форму розрахунків, доцільно приділяти значну увагу саме питанню обігу

⁴ Звіт про проведення національної оцінки ризиків у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, та фінансуванню тероризму [Електронний ресурс]. – К., 2016. – 208 с. – С. 42. – Режим доступу : http://www.sdfm.gov.ua/content/file/Site_docs/2016/20161125/zvit_ukr.pdf

готівки. Слід відзначити, що недовіра українців до фінансової системи та владного апарату ускладнює і перешкоджає не тільки накопиченню фінансовою системою достатнього ресурсного потенціалу і трансформації його в інвестиційні ресурси економіки, стимулює збільшення об'ємів готівки, яка є високо ризиковою з точки зору фінансового моніторингу.

Так, готівка є основним фінансовим інструментом у фінансуванні тероризму, зокрема найбільшими ризиками є: добровільна передача власних готівкових коштів фізичними особами представникам терористичних та/або сепаратистських організацій, перерахування грошових коштів на карткові рахунки членів терористичних угруповань, які надалі переводяться у готівку, кеш-кур'єри та особи які здійснюють безпосереднє завезення готівки до осіб, які причетні до тероризму, використання міжнародних платіжних систем та електронних гаманців з яких надзвичайно просто перевести кошти у готівку.

Також, готівка залишається «улюбленим» інструментом в корупційних схемах, зокрема найпоширенішим способом відмивання корупційних доходів є зарахування коштів у готівковій формі на рахунки підконтрольних фізичних осіб, які перебувають на керівних посадах державних підприємств, установ, організацій, або пов'язаних з ними фізичних чи юридичних осіб з подальшим придбанням активів, послуг, чи інвестуванням в діяльність юридичних осіб, що знаходяться під їх контролем або з зарахуванням готівки на депозитні рахунки та подальшого вищезазначеного інвестування.

Незаконне переведення грошових коштів у готівку є одним з найпоширеніших видів нелегального бізнесу – діяльність «конвертаційних центрів». Такі фірми мають ознаки фіктивності, реєструються на підставних осіб, не звітують до податкових органів і за винагороду «надають послуги» з конвертування готівки. Переважно, створюються угрупованням осіб, які мають значний досвід у цій діяльності та тісно пов'язані з кредитно-фінансовими установами. Такий механізм гарантує безпеку реалізації схем подальшого відмивання коштів.

З метою припинення діяльності нелегального бізнесу на сьогодні в Україні державними та правоохоронними органами максимально сконцентровано зусилля на протидії конвертаційним центрам.

Держфінмоніторинг на постійній основі, в рамках стратегічного аналізу, відстежує тенденції в сфері легалізації злочинних доходів з використанням готівкових коштів, а також новітні ризики та чинники, що сприяють переведенню безготівкових коштів в готівку.

Дане дослідження актуалізує та узагальнює найбільш поширені схеми легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, з використанням готівки, та має на меті сприяти виявленню таких схем фінансовими посередниками, державними та правоохоронними органами.

РОЗДІЛ І. ЗАГАЛЬНИЙ ОГЛЯД РІВНЯ ВИКОРИСТАННЯ ГОТІВКИ В ЕКОНОМІЦІ УКРАЇНИ

1.1. Огляд тенденцій ринку готівки в економіці України

Загалом готівка в економічній системі використовується з метою обслуговування:

- кругообігу товарів, робіт та послуг;
- розрахунків, не пов'язаних безпосередньо з рухом товарів, робіт та послуг, а саме: розрахунків з виплати заробітної плати, премій, пенсій, страхових відшкодувань за договорами страхування, оплати цінних паперів та виплат прибутку по них, тощо.

В цілому, Україна належить до групи країн із високим показником рівня готівки в економіці, потреба в якій формувалася протягом усіх років незалежності країни. У державі створено розвинену інфраструктуру, орієнтовану на отримання готівки та проведення операцій з нею, але існує значний відрив від інших країн світу в технологіях і засобах безготівкових розрахунків.

Основні об'єми готівкових коштів зосереджені у великих мегаполісах, зокрема: Київ, Дніпро, Одеса.

Динаміка обігу готівкових коштів в розрізі регіонів наведена у таблицях та графіку нижче.

Статистична інформація щодо обігу (внесення та зняття) готівкової іноземної валюти (еквівалент у гривні) в розрізі регіонів, 2015 - 9 місяців 2017 рр.

Регіон (топ 10)	2015 рік (млн. грн.)			2016 рік (млн. грн.)			9 міс. 2017 року (млн. грн.)			2015-9 міс. 2017 року		
	Всього	у т.ч.:		Всього	у т.ч.:		Всього	у т.ч.:		Всього	у т.ч.:	
		ВН	ЗН		ВН	ЗН		ВН	ЗН		ВН	ЗН
Київ	98 358	45 063	53 295	124 622	67 053	57 569	181 319	97 638	83 681	404 299	209 754	194 545
Дніпро-петровська	52 614	28 985	23 629	43 399	23 596	19 803	33 715	16 059	17 656	129 728	68 640	61 088
Одеська	42 165	10 986	31 179	56 719	19 681	37 038	72 668	31 589	41 079	171 552	62 256	109 296
Харківська	19 594	7 427	12 167	26 156	12 197	13 959	28 458	13 161	15 297	74 208	32 785	41 423
Львівська	19 722	7 360	12 362	25 922	12 692	13 230	26 356	12 784	13 572	72 000	32 836	39 164
Запорізька	11 985	4 018	7 967	15 415	6 756	8 659	14 472	6 133	8 339	41 872	16 907	24 965
Київська	7 482	3 458	4 024	10 975	6 230	4 745	18 445	10 010	8 435	36 902	19 698	17 204
Полтавська	8 604	3 267	5 337	11 134	5 396	5 738	12 204	5 556	6 648	31 942	14 219	17 723
Івано-Франківська	8 323	2 944	5 379	11 311	5 671	5 640	-	-	-	19 634	8 615	11 019
Донецька	8 999	2 924	6 075	13 008	5 308	7 700	12 141	4 425	7 716	34 148	12 657	21 491

**Статистична інформація щодо обігу
(внесення та зняття) готівкової національної
валюти в розрізі регіонів, 2015 - 9 місяців 2017 рр.**

Регіон (топ 10)	2015 рік (млн. грн.)			2016 рік (млн. грн.)			9 міс. 2017 року (млн. грн.)			2015-9 міс. 2017 року		
	Всього	у т.ч.:		Всього	у т.ч.:		Всього	у т.ч.:		Всього	у т.ч.:	
		ВН	ЗН		ВН	ЗН		ВН	ЗН		ВН	ЗН
Київ	623 359	325 026	298 333	701 604	363 214	338 390	590 576	307 902	282 674	1 915 539	996 142	919 397
Дніпро-петровська	259 078	119 978	139 100	271 947	130 683	141 264	217 773	107 914	109 859	748 798	358 575	390 223
Харківська	216 927	106 785	110 142	233 372	115 597	117 775	192 224	98 271	93 953	642 523	320 653	321 870
Одеська	190 401	104 651	85 750	219 297	117 852	101 445	193 391	103 275	90 116	603 089	325 778	277 311
Львівська	166 289	86 723	79 566	186 016	93 393	92 623	156 539	79 349	77 190	508 844	259 465	249 379
Донецька	110 601	47 214	63 387	116 973	50 465	66 508	95 848	42 660	53 188	323 422	140 339	183 083
Запорізька	120 339	59 917	60 422	130 446	64 668	65 778	108 731	55 111	53 620	359 516	179 696	179 820
Полтавська	93 632	45 571	48 061	101 563	48 774	52 789	84 561	41 505	43 056	279 756	135 850	143 906
Київська	86 482	42 082	44 400	93 400	44 636	48 764	78 424	37 502	40 922	258 306	124 220	134 086
Вінницька	84 436	41 448	42 988	94 543	45 255	49 288	79 434	38 484	40 950	258 413	125 187	133 226

Правління НБУ рішенням від 11.08.2016 №207-рш затвердило Концепцію організації готівкового обігу в Україні. Концепція передбачає перехід від частково контрольованої моделі організації готівкового обігу, що є зараз в Україні, на делеговану модель, суть якої полягає в тому, що Національний банк передає частину функцій, які сьогодні виконує в регіонах, іншим учасникам ринку – банкам та компаніям Cash-in-Transit (СІТ-компанії), що передбачається, знизить частку готівкового обігу на користь безготівкового. Зазначена модель застосовується у Великобританії, Бразилії, Нідерландах, Фінляндії та Швеції.

У 2017 році НБУ у цьому напрямку вжито наступні кроки:

- на початку 2017 року знижено ліміт на розрахунки готівкою за участю фізичних осіб до 50 тис. гривень;
- затверджено нову стратегію готівкового обігу в країні, яка передбачає перехід від частково контрольованої державною моделі організації готівкового обігу, що є зараз в Україні, до делегованої моделі;
- започатковано роботу над пілотним проектом з впровадження е-гривні – електронних грошей, випуск яких буде здійснюватися НБУ.

Слід відзначити, що високий рівень використання готівки негативно впливає на розвиток національної економіки, знижує її прозорість, конкурентоспроможність та гальмує розвиток новітніх технологій.

Одним з факторів, що впливає на рівень використання готівки, є високий рівень тіньової економіки.

Нагальна потреба в проведенні кардинального реформування усіх галузей економіки України, а також європейська та трансатлантична інтеграція створили передумови для розробки та затвердження Національним банком Комплексної програми розвитку фінансового сектору України до 2020 року.

***Постанова Правління Національного банку України від 18.06.2015 №391
«Про затвердження комплексної програми розвитку фінансового сектору
України до 2020 року»***

Так, у 2015 році НБУ визначив чіткий напрям своєї політики до 2020 року, яка спрямовуватиметься на подальший розвиток платіжного ринку для розбудови безготівкової економіки.

Одним із напрямів Комплексної програми є забезпечення подальшого розвитку безготівкових розрахунків, інфраструктури фінансового ринку та оверсайту (проект *Cashlesseconomy*) шляхом розбудови платіжної інфраструктури та поступового зниження частки готівкового обігу на користь безготівкового.

Втілення в життя проекту *Cashlesseconomy* – один з основних стратегічних напрямів розвитку фінансового сектору України.

Першочерговими напрямками для впровадження проекту *Cashlesseconomy* є переведення повсякденних операцій (оплата комунальних послуг), всіх державних виплат (пенсій та стипендій) у безготівкову форму. До цього часу не було єдиної державної програми щодо впровадження безготівкових розрахунків в Україні.

Протягом 2017 року НБУ відповідно до ініційованого проекту *Cashlesseconomy* співпрацював з іншими державними органами задля його реалізації, зокрема:

- з Міністерством економічного розвитку – стосовно введення м'якого регулювання для можливостей здійснення безготівкових розрахунків у кожному закладі торговельної мережі;
- з Міністерством охорони здоров'я – стосовно можливості впровадження безготівкової оплати у медичних закладах;
- з Міністерством культури – стосовно планів встановлення cashless-інфраструктури на об'єктах культурної та історичної спадщини України та під час масових культурних заходів.

Поширення зручних і безпечних безготівкових розрахунків надасть суттєві переваги як державі, банкам і бізнесу, так і кожному громадянину особисто, зокрема:

- стане можливим ривок у трансформації української економіки з аграрної в інноваційну;
- стане прозорішою структура економіки, збільшаться надходження до держбюджету шляхом розширення податкової бази та детінізації розрахунків громадян і підприємств;
- збільшиться обсяг виторгу транспортних підприємств завдяки переведенню у безготівкову форму оплати проїзду в громадському транспорті – шляхом прозорості оплати (впровадження е-квитка);
- збільшиться потік іноземних туристів в Україну, адже вони вже давно звикли користуватися cashless-інфраструктурою.

Переведення української економіки в безготівкову може стати загальнонаціональним проектом, спрямованим на досягнення європейських стандартів життя, одним із драйверів якісних перетворень у країні. По-перше, кожен громадянин відчує переваги зручних та безпечних безготівкових розрахунків. По-друге, допоможе українському бізнесу скоротити ризики та підвищити конкурентоспроможність.

1.2. Використання платіжних карток

Використання платіжних карток пом'якшує ризики ВК/ФТ, але не усуває їх, оскільки дозволяє швидко здійснити як безготівкові так і готівкові фінансові операції у будь-якому кінці світу, навіть без присутності власника такої картки⁵.

Залежно від умов, за якими здійснюються платіжні операції з використанням платіжної картки, можуть застосовуватися дебетова, дебетово-кредитна та кредитна платіжні схеми.

Дебетова схема передбачає здійснення користувачем платіжних операцій з використанням платіжної картки в межах залишку коштів, які обліковуються на його рахунку.

Під час застосування дебетово-кредитної схеми користувач здійснює платіжні операції з використанням платіжної картки в межах залишку коштів, які обліковуються на його рахунку, а в разі їх недостатності або відсутності - шляхом наданого банком кредиту.

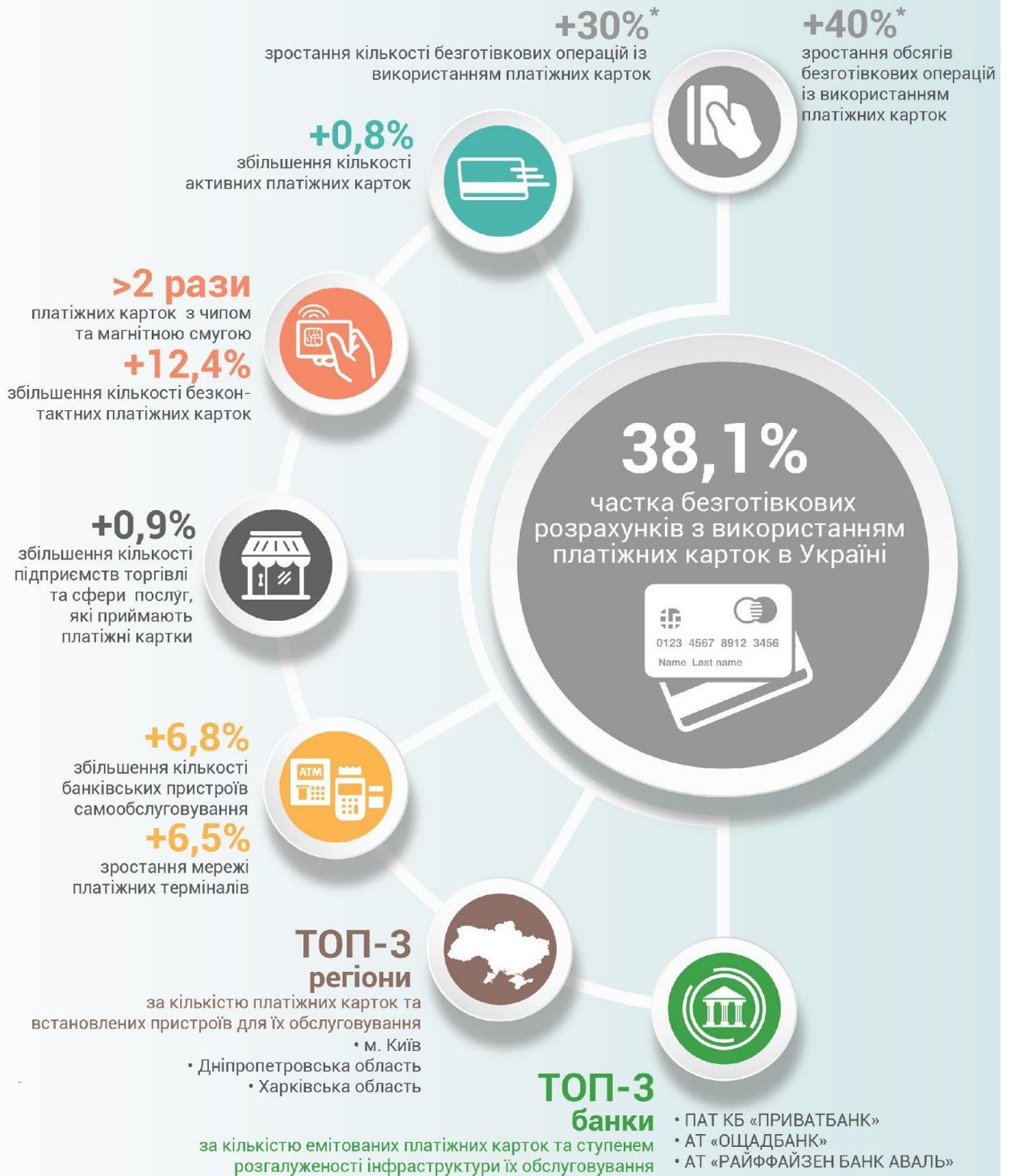
Кредитна схема передбачає здійснення користувачем фінансових операцій з використанням платіжної картки та коштів, наданих йому банком у кредит або в межах кредитної лінії.

Популярність безготівкових платежів в Україні зростає.

⁵ **Платіжна картка** (payment card) – електронний платіжний засіб у вигляді емітованої в установленому законодавством порядку пластикової чи іншого виду картки, що використовується для ініціювання переказу коштів з рахунка платника або з відповідного рахунка банку з метою оплати вартості товарів і послуг, перерахування коштів зі своїх рахунків на рахунки інших осіб, отримання коштів у готівковій формі в касах банків через банківські автомати, а також здійснення інших операцій, передбачених відповідним договором.

РИНОК ПЛАТІЖНИХ КАРТОК У І ПІВРІЧЧІ 2017 РОКУ

Довідково: в Україні на 01 липня 2017 року працювало 87 банків – членів карткових платіжних систем.

*у порівнянні з першим півріччям 2016 р.

1.3. Фактори, що сприяють використанню готівкових коштів

Основний фактор, який мотивує злочинців зосереджуватись на використанні готівкових коштів в злочинних схемах, неможливість встановлення схем її використання, доступність переведення безготівкових коштів у готівку та її переміщення між учасниками таких схем.

Вказані операції не потребують зусиль з боку злочинців в частині оформлення великої кількості документів або реального постачання товару, робіт чи послуг.

Загалом фактори, що сприяють використанню готівки мають сталий характер.

Серед таких факторів можливо виділити наступні:

- значна частка неофіційних доходів населення і бізнесу, існування паралельної – тіньової економіки;
- низький рівень безготівкових розрахунків населення за товари, роботи та послуги;
 - недостатня фінансова грамотність населення;
 - легкість використання;
 - високий рівень доларизації розрахунків;
 - не контрольованість готівки поза банківською системою;
 - недовіра населення до банківської системи.

Даний перелік можна повнити також іншими факторами, зокрема, наявністю каналів прихованого вивозу іноземної валюти за кордон, позитивне сальдо купівлі-продажу іноземної валюти, яка використовується населенням у вигляді заощаджень, а також знаходиться у тіньовому обігу за участю юридичних і фізичних осіб (продаж-купівля квартир, дач, автомобілів тощо).

Слід виділити три основні шляхи використання населенням готівкової іноземної валюти:

- формування менш схильних до інфляції заощаджень в іноземній валюті;
- обслуговування тіньового товарообігу всередині країни (продаж-купівля нерухомості, автомобілів тощо);
- фінансування «човникової» торгівлі.

Отже, недовіра українців до фінансової системи ускладнює і перешкоджає не тільки накопиченню фінансовою системою достатнього ресурсного потенціалу і трансформації його в інвестиційні ресурси економіки, стимулює збільшення об'ємів готівки, яка має статус високого ризику з точки зору фінансового моніторингу.

Зростання обсягів обігу готівки поза банківського сектору як у національній, так і в іноземній валюті має такі негативні наслідки:

- зменшується пропозиція іноземної валюти на внутрішньому міжбанківському валютному ринку, що призводить до значних коливань курсу гривні;
- скорочуються можливості збільшення валютних резервів держави, що знижує усталеність національної грошової одиниці;
- істотно скорочуються інвестиційні й кредитні ресурси країни, що створює штучний попит на іноземні кредити та призводить до збільшення зовнішнього державного боргу та заборгованості юридичних осіб;
- зменшується база оподаткування внаслідок наявності тіньового обігу готівки;
- подальше поширення тіньової економіки, яку вона переважно й обслуговує;
- збільшує джерело відтоку валюти за кордон.

З метою ефективного управління ризиком обігу готівки необхідно:

- підвищувати фінансову грамотність населення у сфері використання платіжних карток;
- підвищувати зручність оплати комунальних платежів, послуг державних органів, податків та інших періодичних платежів за допомогою платіжних карток;
- розширяти можливості здійснення безготівкових розрахунків у кожному закладі торговельної мережі та пункті надання послуг;
- переглянути граничні пороги для готівкових розрахунків;
- збільшувати рівень довіри населення до банківської системи України;
- зменшення податкового тиску на бізнес;
- продовжувати розвиток мобільних платежів та мобільних додатків;
- підвищувати безпеку безготівкових розрахунків.

1.4. Граничні суми розрахунків готівкою між різними суб'єктами

Наявність в обігу великої кількості готівки створює загрози для стійкості банківської системи, економічної безпеки держави та призводить до зростання потенціалу тіньової економіки.

Така тенденція, переважно спровокована наслідками світової фінансово-економічної кризи, спостерігається й в ряді іноземних країн. Для її попередження, а також з метою протидії відмиванню доходів, отриманих незаконним шляхом, зменшення витрат на підтримання обсягів готівки в обігу, підвищення банківської ліквідності, покращення контролю за податковими надходженнями, зниження кримінальних ризиків у регуляторній практиці розвинених країн та економік, що розвиваються, останнім часом активно набувають поширення заходи зі встановлення обмежень на готівкові розрахунки в межах країни, у тому числі й для фізичних осіб.

Аналогічні заходи прийняті в Україні та починаючи з 2013 року НБУ встановлює обмеження щодо проведення розрахунків готівкою за продані товари, здійснені роботи чи надані послуги. У 2016 році граничні суми розрахунків для фізичних осіб суттєво знизилась (в 3 рази).

Так, з початку 2017 року сума розрахунків встановлена для підприємств (підприємців) між собою протягом одного дня в розмірі 10 000 гривень; між фізичною особою та підприємством (підприємцем) протягом одного дня в розмірі 50 000 гривень; фізичних осіб між собою за договорами купівлі-продажу, які підлягають нотаріальному посвідченню, у розмірі 50 000 гривень.

Платежі понад установлені граничні суми проводяться через банки або небанківські фінансові установи, які отримали ліцензію на переказ коштів без відкриття рахунку, шляхом перерахування коштів з поточного рахунку на поточний рахунок; або внесення коштів до банку для подальшого їх перерахування на поточні рахунки.

Зменшення готівкового обігу повністю відповідає міжнародному досвіду – багатьох європейських держав (Франція, Бельгія, Португалія, Італія, Іспанія, Греція), які встановили граничні суми готівкових розрахунків. Інші країни також планують запровадити аналогічні норми.

Разом з цим, вирішення проблеми великих обсягів готівкових розрахунків, які в сучасних умовах перешкоджають економічному розвитку країни, та підвищення ефективності монетарної політики регулятора вимагає розвитку безготівкових роздрібних платежів та спеціальних платіжних засобів для населення.

Гранична сума
готівкових розрахунків
становитиме **50 000**
з 04 січня 2017 року

Позитивні ефекти:

звуження сфери використання готівки та розширення сфери безготівкових розрахунків

забезпечення стабільних надходжень готівки до банківської системи й прискорення її обігу

додаткові ресурси для кредитування економіки

зменшення обсягів тіньової економіки

легалізація доходів населення

збільшення прозорості фінансових потоків та боротьба з корупцією

зменшення витрат на обслуговування готівки

обмеження не зачіпатимуть щоденних покупок населення, оскільки стосуватимуться лише великих покупок

Європейський досвід:

граничні суми розрахунків готівкою

 €2 500

Іспанія

 €1 500

Греція

 €1 000

Франція

 €1 000

Італія

 €1 000

Португалія

1.5. Готівкові кошти у відмиванні злочинних доходів

Використання в схемах відмивання злочинних доходів готівки зумовлено необхідністю досягнення злочинцями певних цілей:

- приховування слідів походження доходів, отриманих з незаконних джерел;
- приховування осіб, що отримали (отримують) незаконні доходи й тих, що ініціюють сам процес відмивання;
- забезпечення зручного й оперативного доступу до коштів, отриманих з незаконних джерел;
- створення умов для безпечного й комфортного використання коштів, отриманих з незаконних джерел.

Аналізуючи походження готівки в позабанківському обігу, можливо стверджувати, що певна її кількість насправді не відноситься до легальної діяльності, а є протизаконним переведенням безготівкових коштів у готівку.

Оскільки злочинці прагнуть зберігати свої активи в ліквідних формах, готівка фактично є початковою стадією в процесі відмивання, що передуює стадії «розміщення», на якій злочинці намагаються мінімізувати ризики, пов'язані з можливою конфіскацією безготівкових коштів.

Обіг безготівкових коштів простіше контролюється, ніж обіг готівкових коштів. Кошти, переведені з рахунку на рахунок, можуть бути відстежені з боку банківських установ, правоохоронних органів та інших державних установ.

Так, для реалізації схем відмивання злочинних доходів зазвичай застосовуються так звані операції «розриву ланцюга». Такі операції використовуються з метою маскування слідів незаконного походження доходів шляхом зміни власників коштів, їх фізичного переміщення та власне шляхом їх зняття готівкою.

1.6. Криптовалюта як інструмент відмивання коштів

Останні роки окрема увага підрозділів фінансових розвідок та правоохоронних органів була приділена дослідженню комплексних схем відмивання коштів з використанням в них криптовалют. Досліджувались особливості проведення фінансових розслідувань, що включають використання криптовалют для відмивання коштів⁶.

Швидкість операцій за допомогою криптовалют є надзвичайно великою, ідентифікація учасників майже неможливою, особливо в умовах нерегульованості вказаного ринку фінансових послуг, що становить один з найбільших ризиків. Тобто кошти можуть бути вилучені або конвертовані набагато швидше, ніж через більш традиційні канали. Наслідком такої швидкості транзакції є ускладнення її моніторингу та додаткові труднощі для заморожування коштів.

Останнім часом спостерігається тенденція щодо популяризації використання віртуальних валют в протиправних фінансових схемах, направлених на легалізацію доходів, одержаних злочинним шляхом, в переважній більшості, які отримані в готівковій формі.

Так особливо поширеним є факт використання криптовалют організованими злочинними угрупованнями як інструменту протиправної діяльності пов'язаної із шахрайськими діями в сфері ІТ-технологій так званих «фінансових пірамід».

Основними факторами, які впливають на зростання вказаної тенденції є відсутність правового статусу віртуальних валют в Україні, відсутність як зовнішнього так і внутрішнього адміністрування, а також центрів які контролюють (повна децентралізація що унеможливує зупинення операцій, накладення арештів), анонімність розрахунків тощо. Саме вказані фактори, а також одночасне міжнародне поширення та адаптування фінансового законодавства окремих країн до врегулювання відносин, пов'язаних із віртуальними валютами та робить цю категорію фінансових послуг привабливою для протиправних дій.

⁶ **Криптовалюта** – це рівноправна, децентралізована, цифрова валюта, виконання якої залежить від принципів криптографії для перевірки операцій та формування самої валюти. Вона фактично є готівкою у мережі Інтернет, яка дозволяє будь-кому володіти валютою і використовувати її. Такі операції є безповоротними та не можуть бути заблоковані. Операції, проведені з використанням криптовалюти дуже важко відстежити.

З метою виявлення загроз, які виникають у зв'язку з використанням віртуальних валют, можливо визначити наступні індикатори ризику, що застосовуються до криптовалют:

Віртуальний адміністратор валют або компанія з обміну валют, розташована в одній країні, але мають рахунки в інших країнах, де вони не мають значної клієнтської бази.

Рух коштів між собою між банківськими рахунками, що зберігаються різними адміністраторами віртуальної валюти або компаніями з обміну віртуальними валютами, розташованими в різних країнах (може свідчити про просторову активність, оскільки вона не відповідає бізнес-моделі).

Обсяг та частота здійснення касових операцій (іноді структурованих нижче порогу звітності), проведених власником віртуальної валютної адміністрації чи віртуальної компанії обміну валют, не мають економічного сенсу.

Застосування засобів контролю ПВК/ФТ для транзакцій з віртуальними валютами може допомогти запобігти порушенням у даному напрямі.

РОЗДІЛ II. ВИЯВЛЕННЯ РИЗИКОВИХ ГОТІВКОВИХ ОПЕРАЦІЙ

У світовій практиці існує цілий ряд зовнішніх ознак, що вказують на проведення клієнтом сумнівних або протизаконних операцій. Для їх виявлення створюються моделі або алгоритми, відповідно до яких виявляються схеми відмивання злочинних доходів.

Тож розслідування справ у даному випадку переважно починається з визначення профілю ризику клієнта, виявлення операцій з використанням готівкових коштів, джерела їх походження та встановлення подальшого використання цих коштів.

Водночас, встановлення підозр щодо законності здійснення фінансових операцій передбачає вивчення самого клієнта, інших учасників таких операцій в минулому та на даний час, зокрема їх фінансово-господарської діяльності, безпосередньо фінансових операцій, проведених в даній схемі та документів, пов'язаних з ними.

Слід виділити наступні ознаки, можуть бути характерними для схем незаконного переведення безготівкових коштів у готівку, а також загалом і для схем відмивання доходів, одержаних злочинним шляхом та фінансування тероризму:

щодо учасників фінансових операцій:

- реєстрація підприємства на підставних осіб (без певного місця проживання, психічно хворих, студентів, людей похилого віку, іноземців, засуджених, померлих осіб, за придбаними, вкраденими або втраченими документами);
- одна особа одноособово є засновником, керівником та бухгалтером підприємства (одноосібний засновницько-посадовий склад);
- засновниками є особи, що проживають в регіоні, який відмінний від регіону реєстрації суб'єкта;
- засновниками є особи, що зареєстровані на непідконтрольних Україні територіях або в зоні розмежування конфлікту (зона ОРДЛО);
- особи зареєстровані або перетинають кордон України в напрямку країн щодо яких передбачено застосування цільових фінансових санкцій;
- часта зміна засновників, власників, посадових осіб суб'єкта господарювання, неможливість встановлення місцезнаходження посадових осіб (керівника, головного бухгалтера);
- невеликий статутний капітал;
- назви суб'єктів господарювання нерідко подібні до назв державних підприємств або відомих брендів;
- відсутність ознак статутної діяльності або проведення такої діяльності в мінімальному обсязі;

- відсутність штату працівників, виробничих і складських приміщень для здійснення статутної діяльності;
- офіси суб'єктів господарювання зареєстровані за місцем масової реєстрації таких суб'єктів;
- співпадіння адреси реєстрації учасників операцій;
- новостворенні суб'єкти господарювання (так звані «одноденки», «ями», «метелики» існують, як правило, у межах одного податкового періоду, що ускладнює можливість контролю за їх діяльністю);
- суб'єкти господарювання подають податкову звітність з мінімальним обсягом доходів або зі значними доходами, але мізерною сумою сплачених податків;

щодо фінансово-господарської діяльності учасників фінансових операцій:

- добовий обіг коштів, як правило, збільшується наприкінці тижня, або на рахунку щовечора або вранці кожної наступної доби не залишається коштів, або їх сума істотно зменшується;
- наявність великої кількості підписаних бланків однотипних договорів на виконання робіт або надання послуг, кошторисів, актів приймання тощо;
- застосування багатосторонніх розрахунків і платежів з великою кількістю учасників таких операцій, які розташовані в різних територіальних одиницях, або зареєстрованих за однією адресою;
- відсутність руху коштів суб'єкта господарювання на банківських рахунках або вкрай великий обсяг фінансових операцій нещодавно створеного підприємства;
- широке коло контрагентів, які переказують на їх рахунки грошові кошти з різноманітними призначеннями;

щодо змісту фінансових операцій:

- заплутаний або незвичайний характер комерційної угоди (операції), що не має економічного сенсу або очевидної законної мети;
- невідповідність угоди (операції) діяльності суб'єкта господарювання, передбаченій статутними документами;
- багаторазове здійснення операцій або угод, характер яких дає підстави вважати, що метою їх проведення є ухилення від процедур обов'язкового контролю, передбаченого національним законодавством;
- великий обсяг готівкових коштів, отриманих від комерційної діяльності, яка не характеризується інтенсивністю операцій з готівкою;

- в угоді не передбачена сплата контрагентами штрафних санкцій за недотримання термінів платежів, постачання товарів та не передбачено забезпечення ними виконання своїх зобов'язань;
- проведення особою великої кількості фінансових операцій по рахунках інших осіб на підставі довіреності, за умови, що власниками рахунків особистий контакт з працівниками банку не встановлювався протягом тривалого часу або з моменту відкриття цих рахунків;
- зарахування в один операційний день на відкритий клієнтом у банку рахунок коштів від декількох суб'єктів господарювання, які цього ж дня переводяться в готівку або переводяться на інший рахунок, унаслідок чого на кінець операційного дня на цьому рахунку не залишається коштів або їх сума істотно зменшується;
- здійснення юридичною особою або фізичною особою суб'єктом підприємницької діяльності по рахунку операцій купівлі-продажу товарів, оплати робіт або послуг без проведення по цьому рахунку будь-яких інших платежів, в тому числі обов'язкових платежів та зборів до бюджету;
- проведення операцій з цінними паперами, метою яких є отримання клієнтами готівкових коштів;
- не пов'язане з діяльністю особи істотне збільшення залишку на рахунку, який згодом перераховується контрагенту в інший банк або використовується для цілей купівлі цінних паперів на пред'явника;
- розміщення на рахунку значної суми готівкових коштів особою, яка за рівнем доходу чи сферою діяльності не може здійснювати фінансову операцію на таку суму;
- сплата неустойки (пені, штрафу) за невиконання договору постачання товарів (виконання робіт, надання послуг) або за порушення умов договору, коли розмір неустойки перевищує 10 % від суми недоставлених товарів (невиконаних робіт, ненаданих послуг);
- очевидна невідповідність призначень вхідних/вихідних платежів (наприклад, кошти, що надходять в якості оплати за товари, роботи, послуги у повному обсязі витрачаються на придбання цінних паперів або закупівлю сільськогосподарської продукції);
- проведення фінансових операцій з купівлі-продажу товарів (оплати послуг), визначити вартість яких складно або неможливо (наприклад, об'єкти інтелектуальної власності; деякі види послуг, що не мають постійної ринкової вартості);
- невідповідність зазначеної в контракті вартості товарів або послуг їхній ринковій вартості;

- регулярне здійснення особою фінансових операцій з векселями, якщо дана особа не виступає емітентом або отримувачем коштів за цими векселями та не має ліцензії професійного учасника ринку цінних паперів;
- списання з рахунку юридичної особи коштів у готівковій формі, не пов'язане з характером її діяльності;
- суми, на які здійснюються фінансові операції, не відповідають майновому (фінансовому) стану клієнта;
- закриття рахунків учасників схеми після проведення певного циклу операцій з готівкою, або різке припинення таких операцій по цих рахунках.

Нижче наведено приклад схем, пов'язаних з відмиванням злочинних доходів з використанням операцій з готівковими коштами як способу «розриву» ланцюга фінансових операцій та маскування джерела походження коштів.

Приклад 2.1. Легалізації коштів фізичними особами за участю компанії-нерезидента

За інформацією ПФР інших країн Держфінмоніторингом проведено аналіз, в ході якого виявлено схему фінансових операцій, які можуть бути пов'язані з легалізацією доходів, отриманих злочинним шляхом.

Відомо, що **Фізичною особою П** перераховано грошові кошти **Фізичній особі Л** в розмірі **1,3 млн. євро**. для розвитку діяльності **Компанії нерезидента Р**. Надалі, грошові кошти, які мають сумнівний характер у зв'язку з тим, що **Фізичною особою П** задекларовано незначну суму доходів, перераховано на користь **Компанії Р**. За умови непогашення отриманої позики **Фізичною особою Л**, 100% активів **Компанії Р** переходить у власність **Фізичною особою П**.

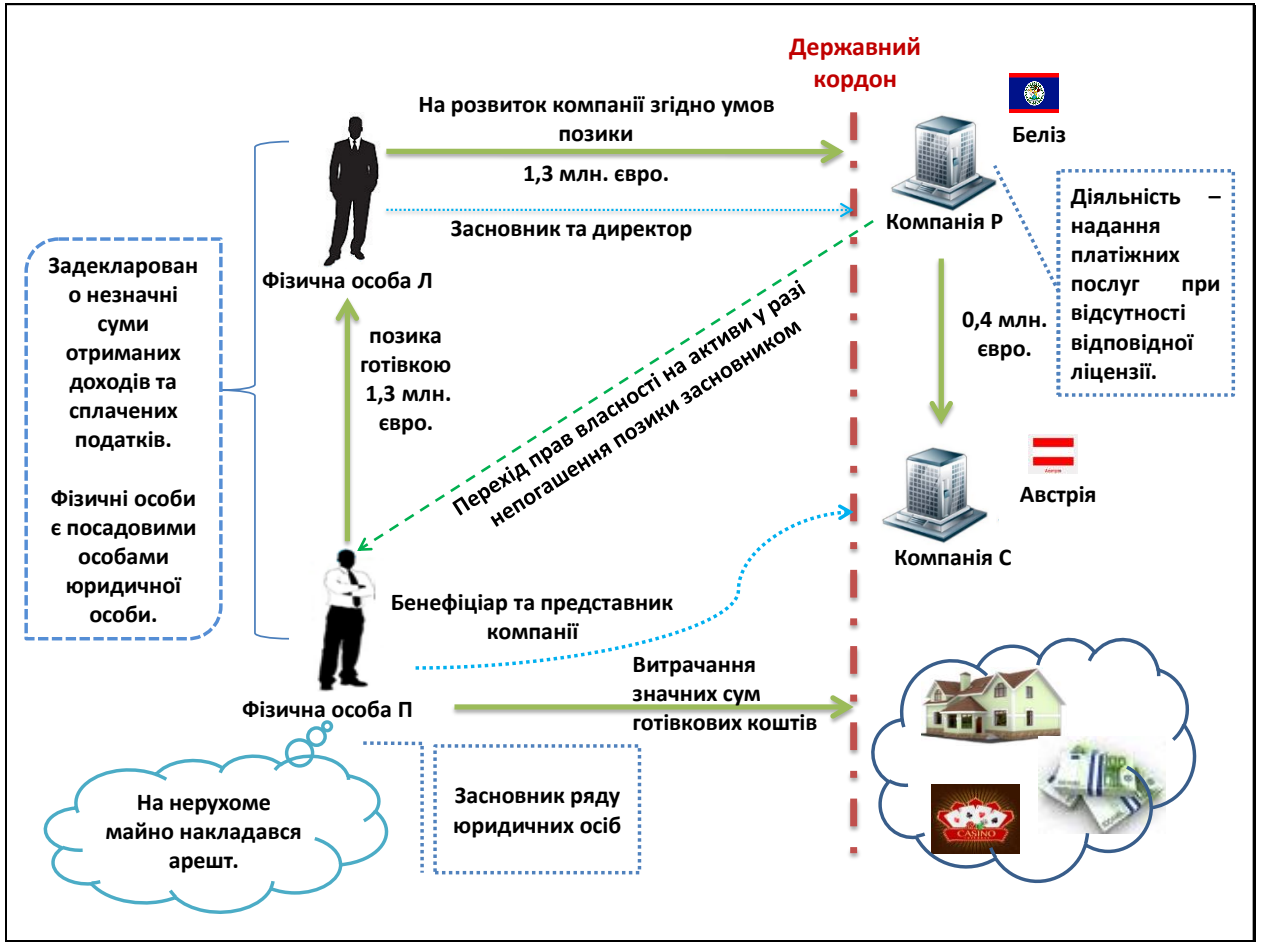
Відносно **Компанії нерезидента Р** відомо, що нею проведено транзакції в сумі **0,3 млн. євро** на користь **Компанії нерезидента С**, бенефіціарним власником якої є **Фізична особа П**.

Крім того, **Фізична особа П** є засновником ряду юридичних осіб, в одному із яких директором значиться **Фізична особа Л**.

Слід зазначити, що **Фізичною особою П** значна частина коштів витрачається за межами України у якості оплати за послуги готелів, у казино, зняття готівки.

Таким чином, є підстави підозрювати **Фізичну особу П** та **Фізичну особу Л** у своїй спільній діяльності з відмивання не задекларованих доходів, що мають сумнівне походження.

Правоохоронним органом здійснюється розслідування.

РОЗДІЛ III. МІЖНАРОДНІ МАЙДАНЧИКИ ВІДМИВАННЯ КОШТІВ

Глобалізація світової фінансової системи поєднана зі стрімким зростанням руху капіталів, дерегуляція та лібералізація фінансових ринків спричинила так би мовити глобалізацію процесу відмивання брудних коштів.

З метою маскуванням злочинних дій створюються так звані майданчики або професійні мережі, які, зазвичай, розташовані поза країною походження коштів, а, отже, можуть не підпадати під дію національного законодавства з ПВК/ФТ.

Приклад 3.1. Транскордонна мережа з відмивання коштів

Виявлено групу компаній-нерезидентів, діяльність яких була спрямована на акумулювання та розподіл одержаних переказів з широким спектром призначень, як в Україні, так і за кордоном.

Усі компанії було зареєстровано в декількох країнах за однаковими «віртуальними» адресами масової реєстрації. Статутний фонд кожної з цих компаній складав близько 1 000 дол. США. Дані компанії реєструвалися в основному одними й тими ж особами. Секретарями, директорами, підставними власниками компаній-учасників даної групи виступали переважно одні й ті ж компанії. Уповноваженими особами на управління рахунками компаній були фізичні особи резиденти однієї країни, пов'язані між собою.

Зазначене вказує на існування групи, яка використовуючи послуги професійних агентів з відкриття та реєстрації компаній, професійних юристів та бухгалтерів, надає послуги відмивання коштів через «створену» професійну мережу.

Під час розслідування виявлено, що кошти перераховувались через десятки одних і тих же компаній.

Також виявлено, що вказані компанії-нерезиденти, мали рахунки відкриті в банківській установі країни Європи, а були зареєстровані в офшорних юрисдикціях.

Уповноваженими особами по рахунках вказаних іноземних компаній були громадяни України, які підозрювались у відмиванні коштів, у тому числі через професійну мережу з відмивання коштів в Україні, так звані «конвертаційні центри».

Подальше розслідування виявило, що в зазначені «конвертаційні центри» входили підприємства, рахунки яких відкриті в одній і тій же банківській установі України.

Дослідження засновницьких зв'язків банківської установи виявило, що кінцевим бенефіціаром банків як в Україні, так і закордоном, виступає одна і та ж фізична особа.

Наразі, український банк був позбавлений ліцензії та ліквідований у зв'язку з підозрами щодо легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом.

Про професійний підхід до надання послуг з легалізації, у цій справі свідчать, окрім вищенаведеного, структуровані платежі та карусельні схеми їх здійснення через рахунки у цих двох банках – європейському та українському, та залучення все більшої кількості компаній користувачів «послуг».

На початковому етапі перекази коштів проводились на рівні значні суми (понад 10 млн. дол. США), надалі кількість компаній залучених збільшується у декілька разів, перекази здійснюються, як на значні (понад 10 млн. дол. США), так і незначні суми (від 1 до 10 млн. дол. США) по карусельній схемі, що призводить до ускладнення визначення точного руху коштів від компаній, що їх переказали, до компаній – кінцевих отримувачів.

У деяких випадках спостерігалась наявність великої кількості щоденних операцій (в основному на рахунках протягом дня здійснюється від 10 до 30 вхідних та вихідних переказів коштів), на значні, незначні та малі суми переказів коштів при наявному позитивному балансі у розмірі від 1 до 5 млн. дол. США на початок кожного банківського дня, створюючи броунівський рух коштів. На цьому етапі надзвичайно складно виявити точне джерело походження коштів та їх подальший рух.

Серед вхідних операцій існують перекази як від ймовірно фіктивних компаній нерезидентів, так і перекази з рахунків компаній реального сектору (зокрема тих, що зареєстровані в Україні), компаній учасників конвертаційних центрів, компаній, які діяли на різних етапах перерахування коштів.

Уповноваженими особами та бенефіціарними власниками компаній, що перераховували кошти на користь вищенаведених компаній виступає значна кількість громадян України, а також осіб з інших країн, в яких поширена російська мова (Росія, Вірменія, Азербайджан).

Аналіз IP-адрес мережевих компаній, які використовувалися для здійснення віддаленого доступу до рахунків, вказує на те, що контроль за процесами перерахування коштів відбувався з єдиного центру, розташованого в Україні. З одних і тих же IP-адрес здійснювався одночасний доступ як на рахунки, відкриті в Україні, так і за кордоном.

Окрім того, виявлено ряд компаній-нерезидентів, зареєстрованих ймовірно за віртуальною адресою (адресою масової реєстрації компаній), з адресою поштової скриньки, з рахунками, відкритими в іноземному банку, які діяли за іншим принципом.

Дані компанії, інші компанії-нерезиденти та українські компанії здійснили по ланцюгу на дуже значну суму (понад 1 млрд. дол. США) переказ попередньо одержаних, в т.ч. з України, коштів на українські рахунки з фізичних осіб, з призначенням платежів: «за цінні папери, за казначейські зобов'язання, за інвестиційні сертифікати».

Надалі дані фізичні особи частину коштів зняли готівкою з рахунків, а решту з них знову внесли на рахунки та знову перераховували їх за кордон, з призначенням платежів: «за казначейські зобов'язання». Таким чином, забезпечувалось карусельна схема надання правомірного вигляду виведених раніше з України доходів.

Уповноваженою особою по рахунках компаній та їхніми бенефіціарними власниками були одні й ті ж фізичні особи.

Рахунки фізичних осіб та українських компаній було відкрито в тому ж українському банку, згаданому раніше, кінцевим бенефіціарним власником якого є фізична особа, що володіє тим же іноземним банком, згаданим раніше, в якому були відкриті рахунки компаній-нерезидентів – учасників даної схеми.

Таким чином, операції які проводились за кордоном та в Україні пов'язані між собою, здійснені за допомогою «транскордонної мережі з відмивання коштів», що використовувала українські та закордонні центри та мали за мету забезпечення потреб вітчизняних і закордонних замовників «послуг».

Основні ознаки діяльності міжнародних мереж відмивання коштів:

- різне географічне розташування компаній, банківських установ, де відкриті їх рахунки, посадових осіб/компаній, уповноважених осіб та бенефіціарних власників, спільні IP-адреси, з яких здійснюється віддалений доступ до керування рахунками;
- одні й ті ж компанії-учасники мережі використовуються на різних етапах відмивання коштів;
- компанії-учасники мережі реєструються в країнах зі спрощеною реєстрацією, як Панама, Великобританія, Сейшели, Беліз, Кіпр та інші;
- компанії-учасники реєструються за однією, або декількома «віртуальними» адресами, за адресами поштових скриньок за допомогою послуг третіх осіб (адвокатів, юристів та інших);
- директорами/секретарями/підставними власниками вказуються одні й ті ж компанії, які контролюються вже зазначеними надавачами послуг та являються директорами/секретарями великої кількості інших компаній;
- банківські рахунки компаній відкриваються в одній або декількох пов'язаних банківських установах, в країнах з найнижчими комісійними ставками для проведення фінансових операцій з метою мінімізації витрат на проведення значної кількості «фіктивних» транзитних операцій;
- у багатьох випадках рахунки відкриваються через «представництва» банків, розташовані в інших країнах, що дозволяє уповноваженим особам відкривати рахунки жодного разу не відвідавши саму країну, в якій відкрито рахунок;
- бенефіціарними власниками банківських установ, причетних до існування мереж є одні й ті ж особи;
- уповноваженими особами та бенефіціарними власниками рахунків усіх компаній-учасників виступають громадяни однієї або декількох споріднених культурними/мовними/економічними зв'язками країн;
- рахунки відкриваються в банках, які надають послуги з віддаленого доступу до керування фінансовими переказами через мережу Інтернет;
- контроль за фінансовими переказами на рахунках компаній-учасників здійснюється з однакових IP-адрес;
- «чорні», «сірі» та «білі» потоки коштів змішуються на багатьох етапах з метою приховування джерел походження коштів та їх подальшого руху;
- на рахунках здійснюються в основному транзитні операції;
- місячні обороти головних компаній-учасників можуть складати сотні млн. дол. США;

- структурування отриманих і переказаних коштів – рівні суми переказів, великі суми готівки.

До проблемних питань, які виникають під час розслідування діяльності міжнародних мереж, можна віднести:

- труднощі відокремлення «чорних», «сірих» та «білих» потоків для встановлення джерел походження коштів на рахунках та їх точний подальший рух;
- обмеження законодавства країн, що створює проблеми в отриманні необхідної інформації;
- виявлення справжніх контролерів/бенефіціарних власників із-за можливості реєструвати компанії/рахунки на імені підставних осіб, компаній;
- міжнародні мережі створюються на базі (та пов'язаних між собою) фінансових установ що діють в різних країнах.

Шляхи вирішення проблемних питань:

- організація ефективного міжнародного співробітництва;
- політична воля країн-учасників;
- проведення міжнародних аналітичних досліджень та розробка стратегій боротьби;
- створення спільних робочих груп;
- вдосконалення законодавства з метою усунення бар'єрів обміну необхідною інформацією;
- ведення електронних реєстрів справжніх бенефіціарних власників компаній;
- підвищення прозорості фінансових систем на національному та міжнародному рівнях.

РОЗДІЛ IV. ДІЯЛЬНІСТЬ КОНВЕРТАЦІЙНИХ ЦЕНТРІВ

На даний час, у зв'язку з законодавчими змінами, посиленням контролем державних регуляторів за діяльністю банківських та небанківських фінансових установ, політикою держави, спрямованою на ліквідацію схем тіньової економіки, насамперед так званих конвертаційних центрів, протиправні механізми в зазначеній сфері зазнають істотних змін.

Слід відзначити, що основним чинником їх функціонування є корупційна складова, яка полягає в сприянні окремими особами (групами осіб) які є службовцями органів державної влади чи керівництва комерційних структур, в тому числі професійних учасників ринку фінансового послуг, лояльності окремих керівників банківських установ.

Поява потреби у значних обсягах готівкових коштів, які обертаються в позабанківській системі, призвела до створення різних схем і структур для їх отримання (використання фіктивних фірм, підставних осіб, підроблення документів тощо).

Високий попит на послуги конвертаційних операцій (варіанти: безготівкова форма – готівка або навпаки готівка – безготівкова форма) також зумовлений ступенем криміналізації економіки. У кримінальному секторі економіки готівкові кошти необхідні як безпосередньо для ведення нелегальної господарської діяльності, у т.ч. для надання хабарів, так і для накопичення злочинних доходів.

Схеми, які використовуються злочинцями для виведення коштів з реального сектору економіки на конвертаційні центри є різноманітними – це і механізми передачі податкового кредиту шляхом реалізації реально придбаного товару за готівку, що знаходиться поза обліком, схеми із використанням «сміттєвих» цінних паперів, послуги «псевдостраховання», укладання угод за довірливими зобов'язаннями які не існують з подальшим зняттям готівки з каси банку, та інші.

При цьому, вищевикладені схеми та механізми активно використовуються для розкрадання та привласнення коштів державних підприємств, установ організацій, в т.ч. під час проведення тендерних закупівель. Підприємства-вигодонабувачі використовують так звані конвертаційні центри для переведення в готівку отриманих коштів з метою формування необхідних сум «відкатів» керівництву замовника, легалізації завищеної вартості товарів робіт і послуг, фальсифікації фінансово-господарських документів, необхідних для отримання бюджетних асигнувань

та подальшого їх використання у власних корисливих інтересах зацікавлених осіб.

Зазвичай схеми відмивання злочинних доходів з використанням готівки є достатньо складними та заплутаними. Рух коштів з безготівкової форми у готівку забезпечують суб'єкти господарювання з ознаками фіктивності та підставні особи.

Метою залучення третіх осіб до схем відмивання злочинних доходів з використанням готівки є уникнення підозр відносно замовників готівкових коштів та в цілому відвести їх від кримінальної відповідальності.

Діяльність конвертаційних центрів забезпечує сталий прибуток організаторам та розповсюдженим видом нелегального бізнесу для обслуговування бізнесу та організованої злочинності. Нерідко такі незаконні операції, а також створення конвертаційних центрів відбуваються за сприяння, допомоги та навіть участі безпосередньо працівників фінансових установ, в т.ч. банків, юристів, адвокатів, нотаріусів, аудиторів тощо.

Щодо практичної площини виявлення професійних осіб, які відмивають злочинні доходи – конвертаційних центрів, то лише за період 2013 – 9 місяців 2017 року Держфінмоніторингом від правоохоронних органів отримано інформацію про результати розгляду узагальнених матеріалів (додаткових узагальнених матеріалів), зокрема за якими здійснюється **2 194** кримінальних провадження стосовно діяльності конвертаційних центрів.

Виходячи із фактів, викладених в матеріалах, правоохоронними органами відповідно до статті 205 «Фіктивне підприємництво» Кримінального кодексу України здійснюється 413 кримінальних проваджень за діяння пов'язані зі створенням або придбанням суб'єктів підприємницької діяльності (юридичних осіб) з метою прикриття незаконної діяльності або здійснення видів діяльності, щодо яких є заборона, зокрема, у 2013 – 108, 2014 – 79, 2015 – 79, 2016 – 74 та 9 місяців 2017 – 73.

Для легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом, особи використовують наступні базові для даного злочину інструменти:

- залучення підставних осіб та фіктивних підприємств, у т.ч. новостворених юридичних утворень які мають одноосібний засновницько-посадовий склад;
- укладення фіктивних угод, підроблення документів;
- використання безповоротної фінансової допомоги;

- переведення безготівкових коштів у готівку через рахунки юридичних та фізичних осіб використовуючи різні банківські установи.

Нижче наведено приклади схем, пов'язаних з відмиванням злочинних доходів з використанням операцій з готівковими коштами як способу розриву ланцюга фінансових операцій та маскуванню джерела походження коштів.

Приклад 4.1. Переведення безготівкових коштів у готівкову форму

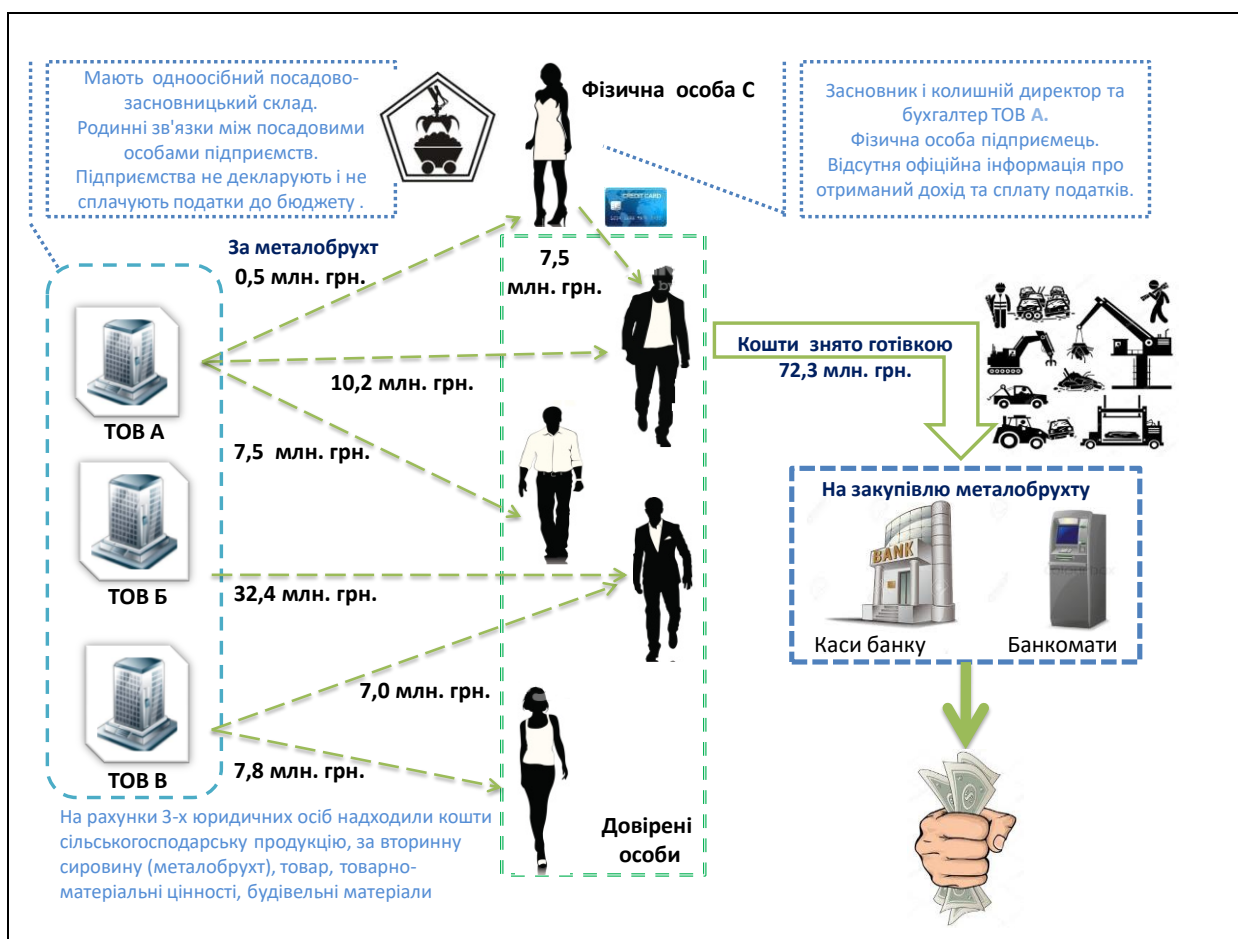
Держфінмоніторингом за результатами проведеного аналізу виявлено схему переведення безготівкових коштів в готівку з використанням групи юридичних та пов'язаних фізичних осіб.

На рахунки **3-х юридичних осіб** надходили кошти від ряду юридичних осіб з різноманітними призначеннями, зокрема у якості оплати за сільськогосподарську продукцію, за вторинну сировину (брухт метала), товар, товарно-матеріальні цінності, будівельні матеріали. Надалі кошти акумулювались на поточних і карткових рахунках та знімались готівкою довіреними особами через каси банків та мережу банкоматів. Загальна сума коштів переведених в готівку для закупівлі брухту метала – **72,3 млн. гривень**.

Більшість із зазначених юридичних осіб є новоствореними, мають одноосібний посадово-засновницький склад. У підприємств, залучених в схему, відсутні задекларовані доходи та сплачені податки.

Довірені особи пов'язані між собою родинними зв'язками, деякі з них отримували одночасно кошти у значних розмірах від одного і того ж підприємства, залученого до схеми, які надалі переводились з безготівкової форми у готівкову.

Правоохоронним органом здійснюється розслідування.

Приклад 4.2. Переведення безготівкових коштів у готівкову форму

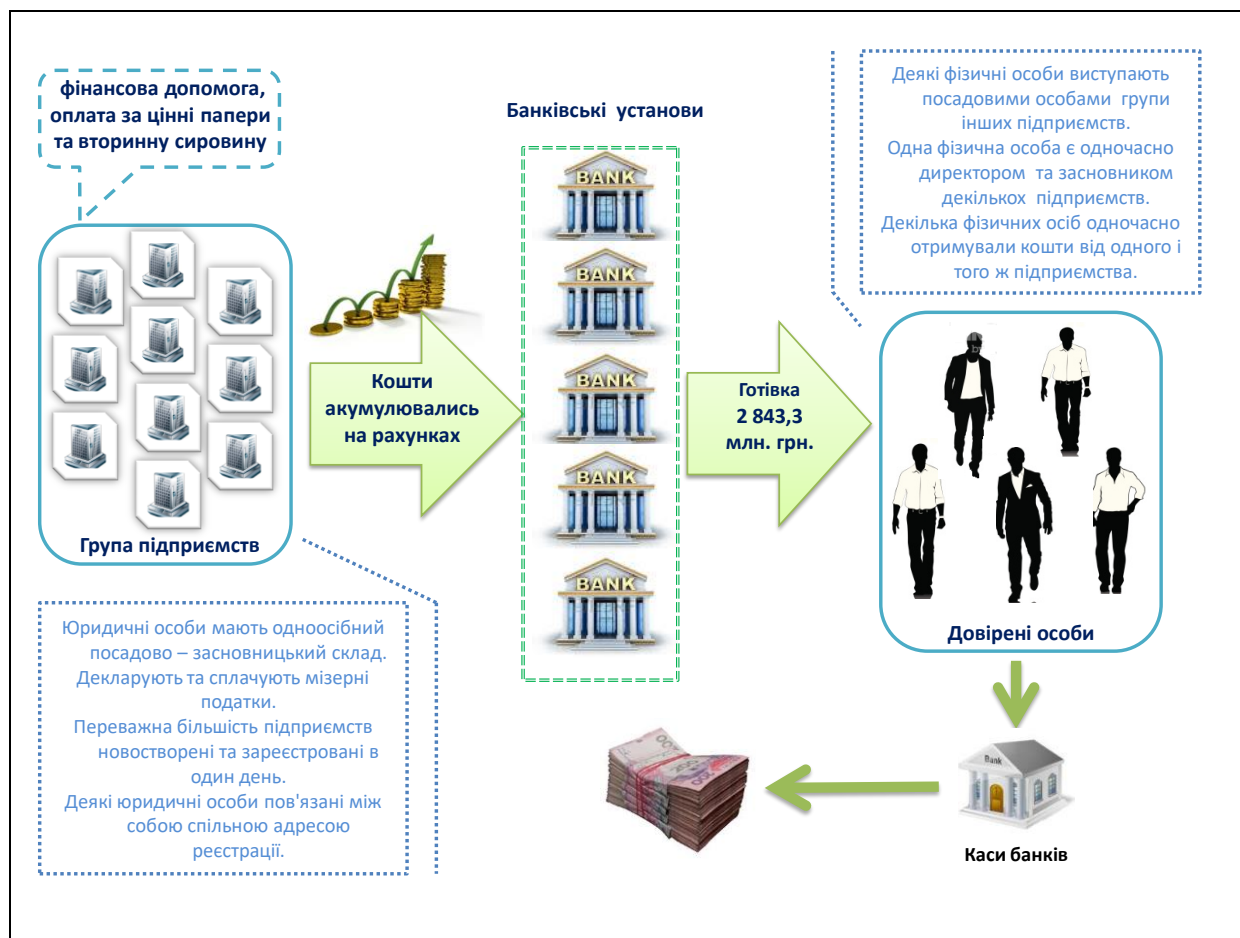
Держфінмоніторингом за результатами проведеного аналізу виявлено схему професійного відмивання злочинних доходів з використанням конвертаційного центру.

Встановлено, що на рахунки **10 юридичних осіб** надходили кошти від інших юридичних осіб у якості фінансової допомоги, оплати за вторинну сировину, цінні папери. Надалі кошти акумулювались на банківських рахунках зазначених підприємств та знімались готівкою довіреними особами через каси банків на закупівлю товарів. Загальна сума коштів, переведених в готівку, складає **2 843,3 млн. гривень**.

Більшість із зазначених юридичних осіб мають одноосібний посадово-засновницький склад, переважна більшість підприємств новостворені та зареєстровані в один день, деякі юридичні особи мають спільну адресу реєстрації. Зазначені підприємства, маючи значні обсяги задекларованих валових доходів, до бюджету сплачують мінімальні суми податків.

Привертає, що зазначені довірені особи є засновниками, керівниками та/або бухгалтерами групи інших підприємств, деякі фізичні особи отримували одночасно кошти у значних розмірах від одного і того ж підприємства, залученого до схеми, які надалі знімали готівкою. Одна фізична особа одноосібно є директором і засновником двох із зазначених підприємств.

Правоохоронним органом здійснюється розслідування.

Приклад 4.3. Переведення безготівкових коштів у готівкову форму

Держфінмоніторингом за результатами проведеного аналізу виявлено схему переведення безготівкових коштів у готівку у значних розмірах.

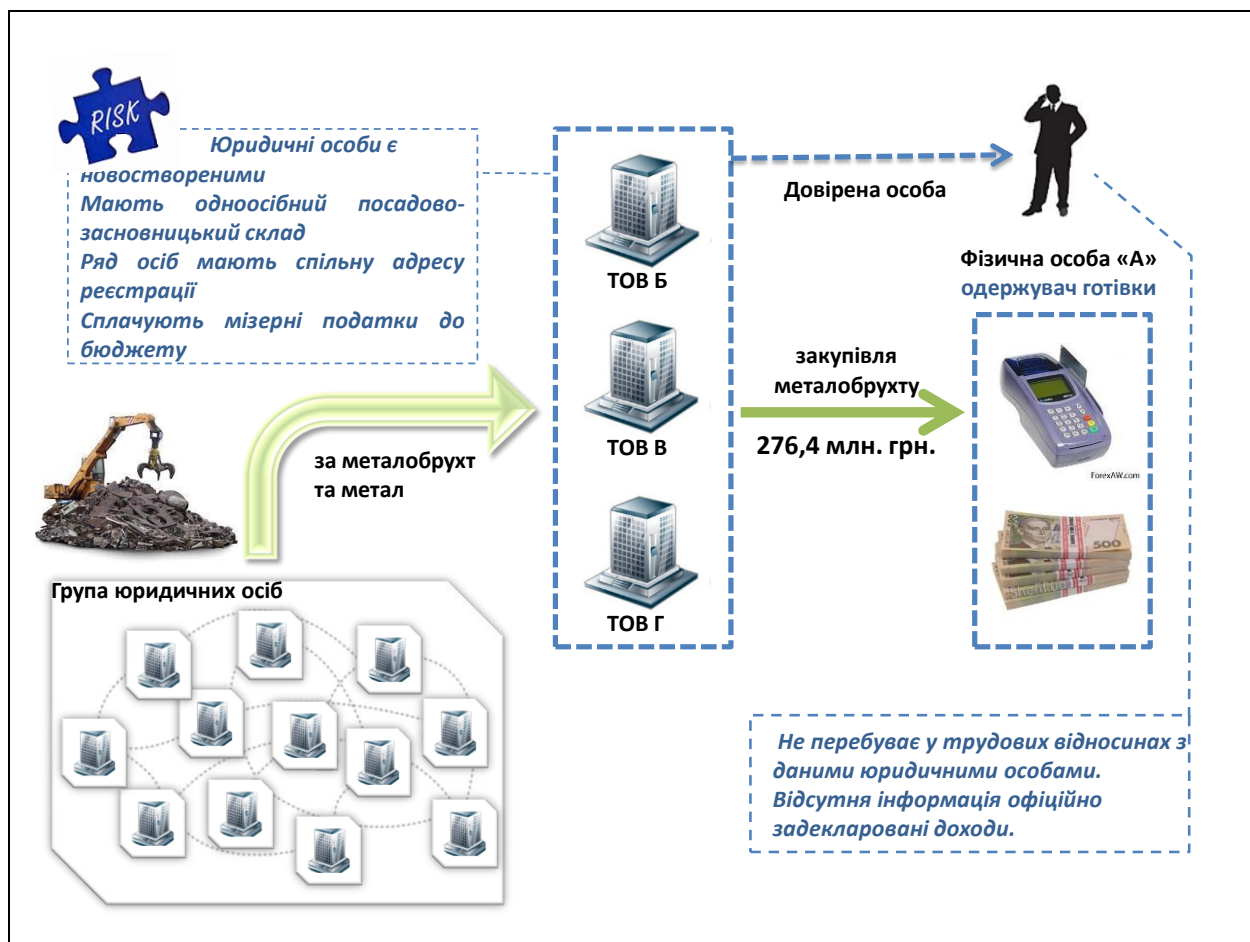
На банківських рахунках групи юридичних осіб акумулювались безготівкові кошти від ряду юридичних осіб з призначенням платежу за брухт метала чи метал. Надалі більша частина цих коштів отримувалась довіреною **фізичною особою А** через каси банківських установ та через POS-термінали. Зняття готівки відбувалось в день зарахування коштів на рахунки.

Загальна сума знятої готівки групою юридичних осіб з використанням **фізичної особи А** становить **276,4 млн. гривень**.

Зазначені юридичні особи є новоствореними, мають одноосібний посадово-засновницький склад, частина таких осіб мають спільну адресу реєстрації та сплачують мізерні податки.

Довірена особа не перебуває у трудових відносинах з даними юридичними особами, відсутня інформація про офіційно задекларовані доходи.

Правоохоронним органом здійснюється розслідування.

Приклад 4.4. Переведення безготівкових коштів у готівкову форму

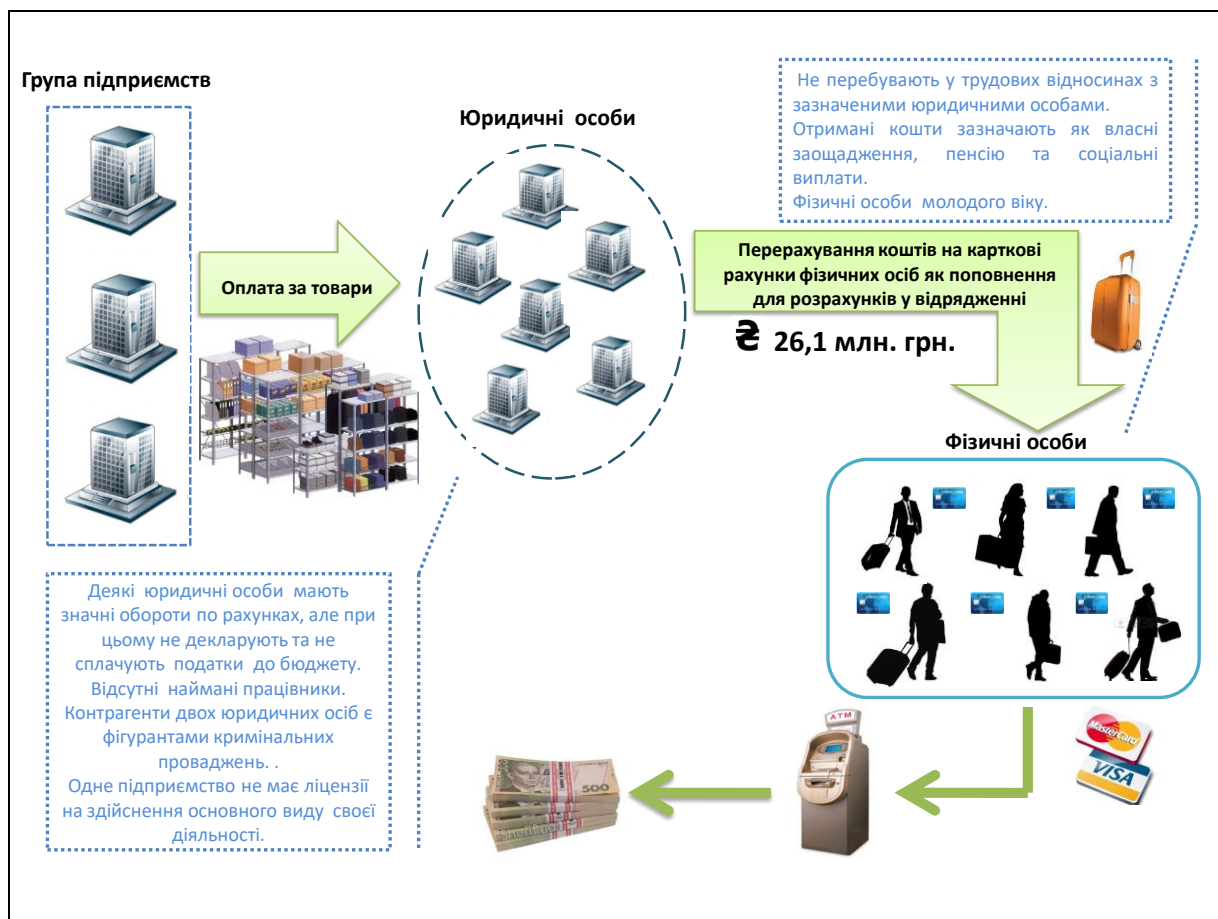
Держфінмоніторингом за результатами аналізу виявлено схему переведення безготівкових коштів в готівку з використанням групи юридичних та фізичних осіб.

На рахунки **шести юридичних осіб** зараховувались кошти від інших юридичних осіб, як оплата за товари, що надалі перераховувались на карткові рахунки фізичних осіб з призначенням платежу «на відрядження». Надалі кошти були переведені фізичними особами в готівку через мережу банкоматів і каси банків. Загальна сума коштів переведених в готівку - **26,1 млн. гривень**.

Більшість із зазначених юридичних осіб мають значні обороти по рахунках, однак, не мають найманих працівників, не декларують і не сплачують податки до бюджету. Контрагенти двох юридичних осіб є фігурантами кримінальних проваджень.

Фізичні особи, яким перераховувались кошти на карткові рахунки, здебільшого молодого віку, не перебувають у трудових відносинах із зазначеними юридичними особами та лише отримують соціальні виплати від держави.

Правоохоронним органом здійснюється розслідування.

Приклад 4.5. Фінансові операції з переведення безготівкових коштів у готівку

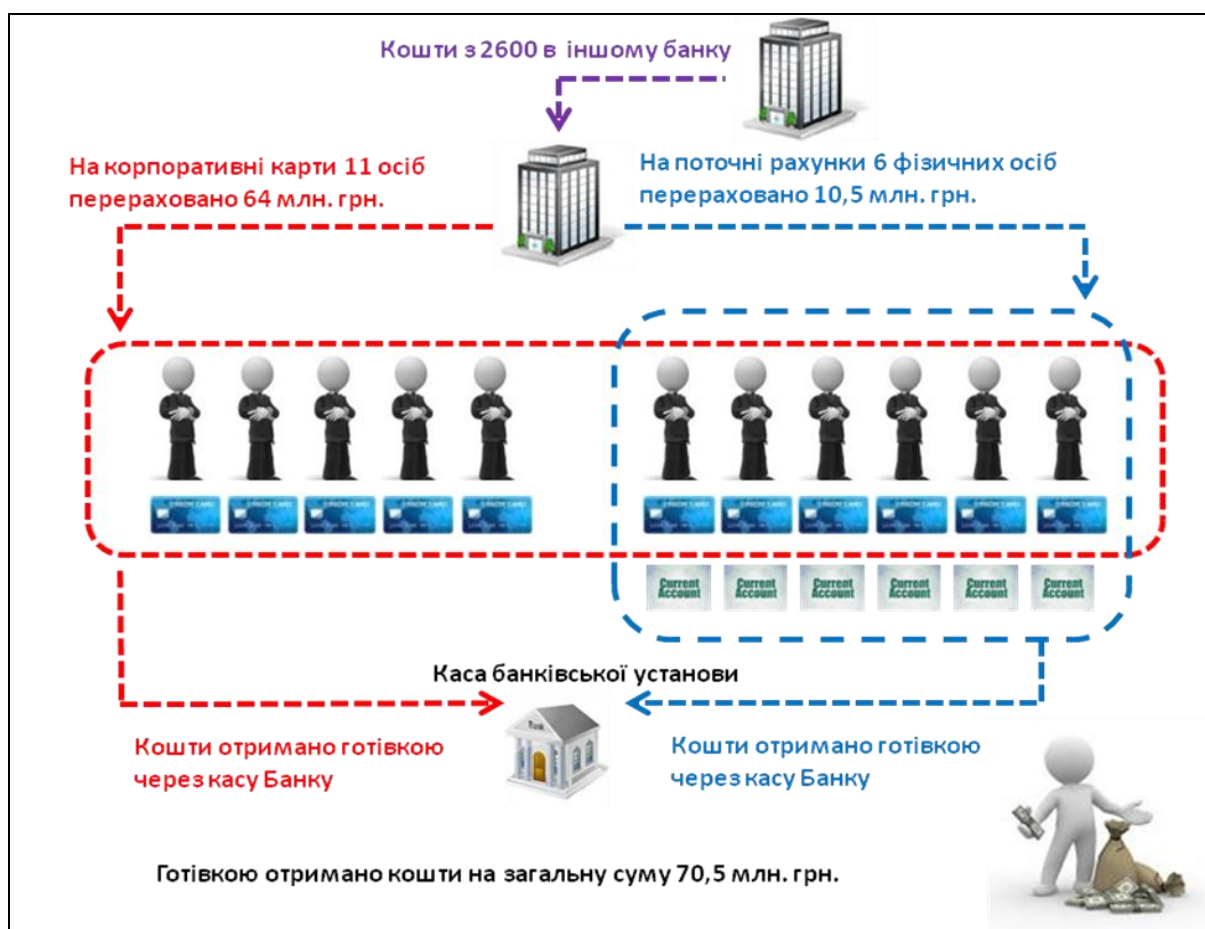
Юридична особа отримує кошти на поточний рахунок зі свого поточного рахунку в іншому банку, із призначенням платежу «переказ коштів на власний рахунок».

Зазначеною юридичною особою перераховано кошти в сумі **64,0 млн. грн.** з призначенням платежу «фінансова допомога» на користь **11 фізичних осіб**, які є співробітниками юридичної особи. Всі **11 фізичних осіб** мають корпоративні карти та у 6-ти з них додатково відкрито поточні рахунки.

Всі безготівкові кошти перераховані на корпоративні картки надалі конвертуються у готівкову форму.

Після уточнення у юридичної особи з боку банківської установи мети таких транзакцій, юридична особа припинила здійснювати підозрілі фінансові операції через зазначену установу.

Правоохоронним органом здійснюється розслідування.

Приклад 4.6. Використання підприємства з ознаками фіктивності

Держфінмоніторингом отримано інформацію від правоохоронного органу щодо виявленої схеми відмивання доходів внаслідок ухилення від сплати податків підприємствами реального сектору економіки.

Фізичною особою А організовано реєстрацію підприємств з залученням підставних осіб, які здійснювали реєстрацію (перереєстрацію) підприємств.

Фізична особа А використовуючи скрутне матеріальне положення підставних осіб, пропонувала за грошову винагороду виступати засновником підприємства та/або директором без виконання передбачених посадою функцій. Надалі, підставні особи не мали ні уяви, ні відношення до діяльності фіктивних підприємств.

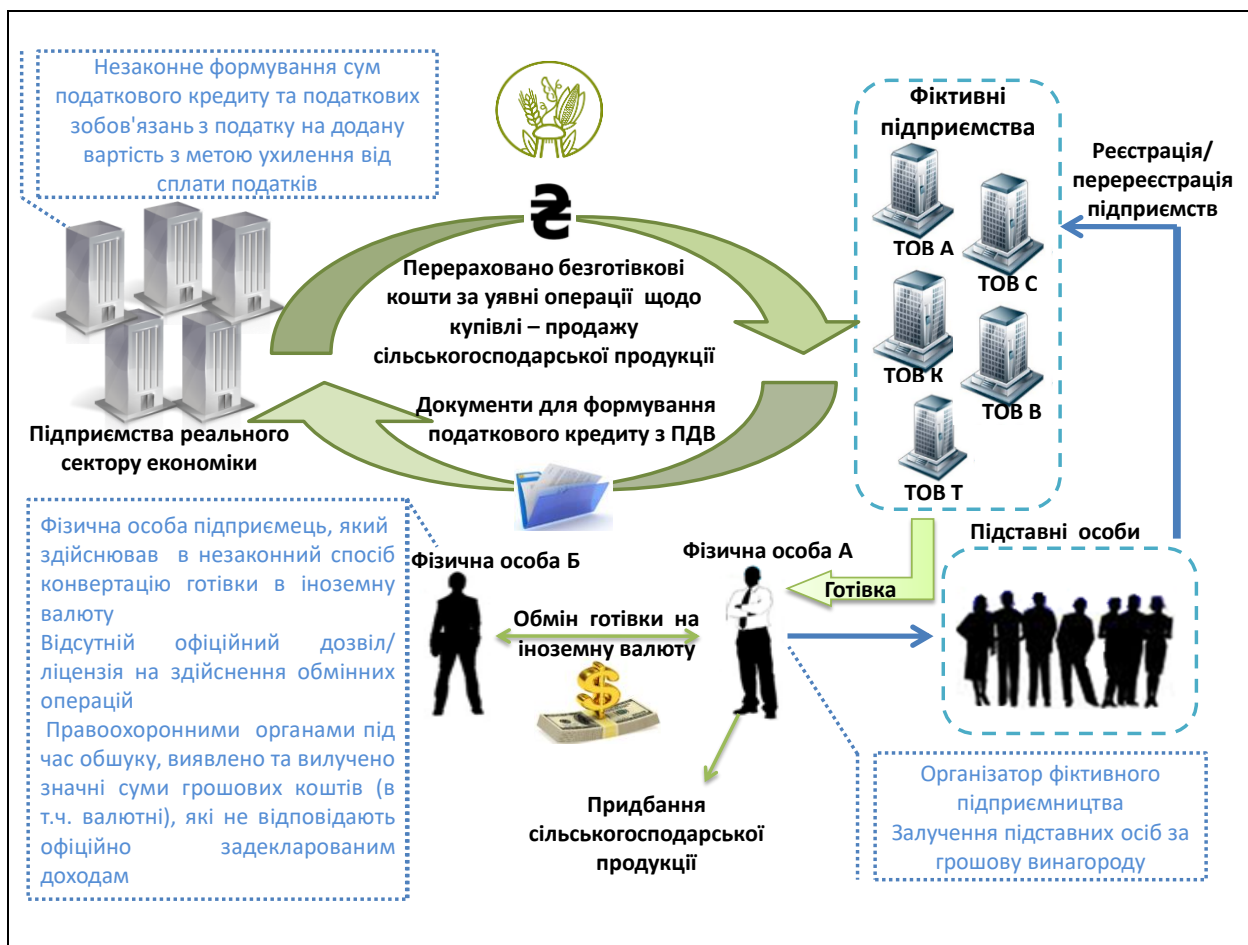
Фіктивні підприємства здійснювали незаконне формування податкового кредиту та податкових зобов'язань з податку на додану вартість підприємствами реального сектору економіки на підставі проведення уявних операцій купівлі-продажу зерна та інших сільськогосподарських культур.

Підприємства реального сектору економіки з метою ухилення від сплати податків перераховували безготівкові кошти на рахунки підприємств, підконтрольних **Фізичній особі А**. Надалі кошти переводились **Фізичною особою А** у готівкову форму, обмінювались на іноземну валюту та частково були використані на придбання сільськогосподарської продукції без сплати податку на додану вартість.

У ході досудового розслідування правоохоронним органом встановлено, що **Фізична особа А** здійснювала обмін готівки, користуючись послугами **Фізичної особи Б**, яка зареєстрована як фізична особа підприємець. При цьому, **Фізична особа Б** не має офіційного дозволу або ліцензії на проведення валютообмінних операцій.

Під час обшуку у **Фізичної особи Б** правоохоронними органами виявлено та вилучено значні суми готівкових коштів (в т.ч. в іноземній валюті), які не відповідають офіційно задекларованим доходам.

Правоохоронним органом здійснюється розслідування.

Приклад 4.7. Переведення безготівкових коштів у готівкову форму

Держфінмоніторингом за результатами проведеного аналізу, враховуючи інформацію правоохоронного органу, виявлено схему переведення безготівкових коштів в готівкову форму з використанням групи юридичних та фізичних осіб.

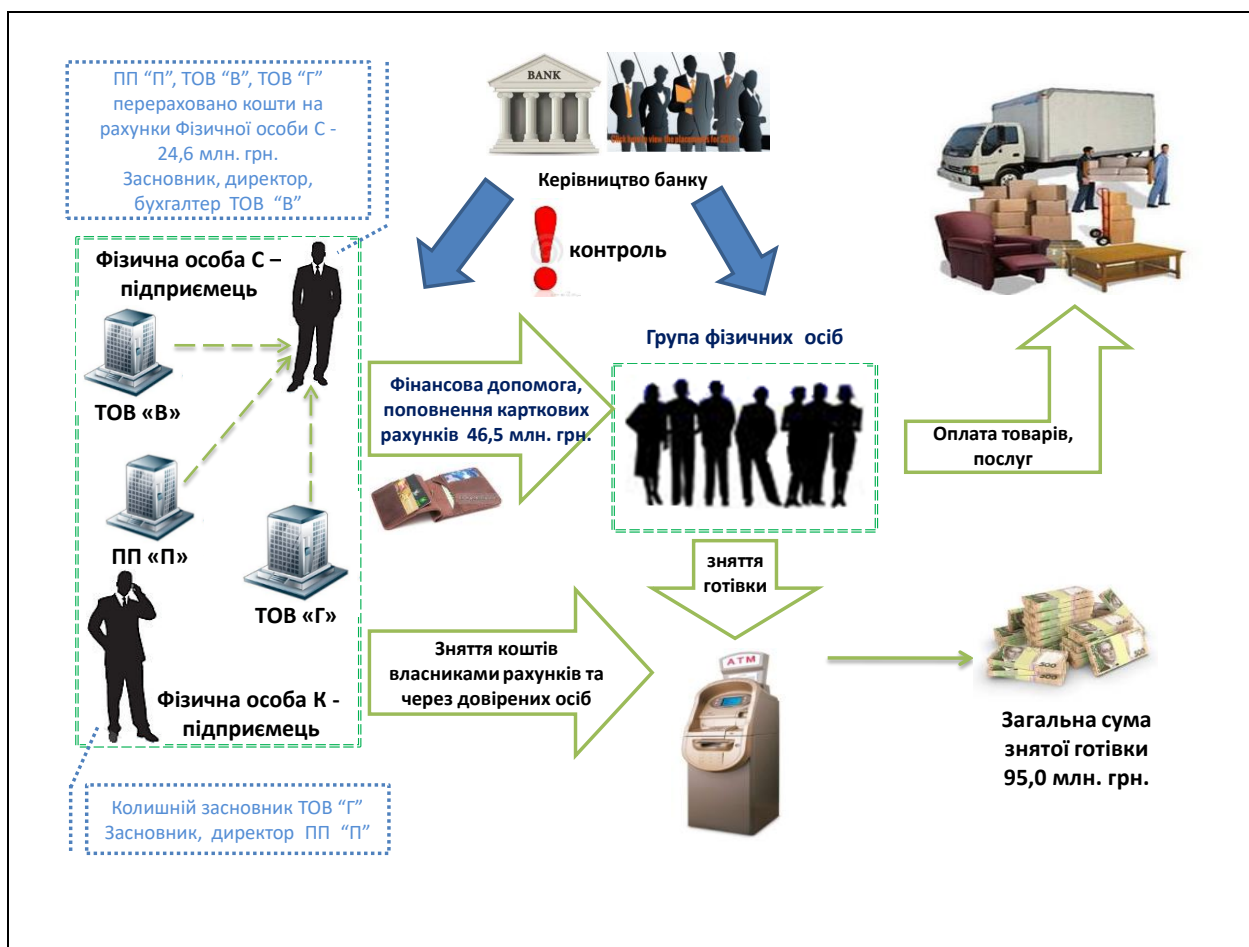
Встановлено, що на рахунки **3 юридичних осіб та 2 фізичних осіб – підприємців** надходили кошти від інших юридичних осіб з різними призначеннями платежів, зокрема у якості фінансової допомоги та оплати за соняшник, природний газ і послуги. Надалі кошти знімалися готівкою власниками рахунків та довіреними особами, через мережу банкоматів для закупівлі сільськогосподарської продукції.

Також, учасниками схеми, кошти перераховувались на карткові рахунки групи фізичних осіб, у якості надання фінансової допомоги та поповнення карткового рахунку в сумі **46,5 млн. гривень**. Надалі кошти зняті готівкою або використані для оплати товарів та послуг. Загальна сума коштів, переведених в готівку – **95,0 млн. гривень**.

За інформацією правоохоронного органу встановлена участь посадових осіб банківської установи до організації та здійснення контролю за незаконними діями учасників даної схеми.

Більшість із зазначених юридичних осіб мають одноосібний посадово-засновницький склад. Підприємства створені із незначним розміром статутного капіталу. Крім того, **фізичною особою С - підприємцем**, як і більшістю залучених до схеми підприємств, не задекларовано доходи та не сплачено податки до бюджету.

Правоохоронним органом здійснюється розслідування.

Приклад 4.8. Відмивання коштів за участю банківської установи

Національний банк під час здійснення нагляду встановив, що Банк проводив низку схем, пов'язаних із конвертацією безготівкових коштів у готівку. До таких операцій було залучено низьку юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та кредитних спілок.

Учасники схем проводили низку транзакцій, метою яких були багатомільйонні перекази (понад 200 мільйонів гривень) на рахунки клієнтів банку – фізичних осіб та подальше переведення безготівкових коштів у готівку. За наявною в банку інформацією щодо фінансового стану ці клієнти були неспроможні здійснювати фінансові операції в таких обсягах.

Крім того, виявлено низку осіб, паспорта яких значаться як втрачені, або за серією та номером паспорта значиться інша особа.

Фізичні особи, що були залучені до даної схеми, згідно з банківською документацією делегували свої права щодо розпорядження рахунком одному клієнту – фізичній особі, на яку банком випущено понад 500 додаткових платіжних карток. Паспорт цієї особи згідно з даними правоохоронних органів значиться як викрадений.

Національний банк у 2016 році ухвалив рішення про відкликання банківської ліцензії та ліквідацію Банку за систематичні порушення законодавства у сфері ПВК/ФТ, зокрема, за здійснення ризикової діяльності у сфері фінансового моніторингу.

Правоохоронним органом здійснюється розслідування.

РОЗДІЛ V. ВИКОРИСТАННЯ КОМПАНІЙ З ОЗНАКАМИ ФІКТИВНОСТІ У СХЕМАХ ВІДМИВАННЯ ЧИ ФІНАНСУВАННЯ ТЕРОРИЗМУ

В багатьох випадках діяльності конвертаційних центрів використовуються підприємства з ознаками фіктивності.

Приховування інформації про бенефіціарну власність є основою більшості схем відмивання коштів та фінансування тероризму, і доведення бенефіціарної власності є однією з найбільших викликів для фінансових установ та компетентних органів.

У своєму керівництві у 2014 році про Транспарентність та бенефіціарну власність FATF окреслила деякі механізми та джерела отримання інформації про бенефіціарну власність юридичних осіб, включаючи: реєстри компаній, фінансові (нефінансові) установи, сама юридична особа та інші національні органи, такі як податкові органи чи комісійні фондової біржі.

Для фіктивних компаній властиві наступні характеристики:

- номінальні власники та директора;
- незначний статутний капітал;
- адреса масової реєстрації;
- використання лише адреси поштової скриньки (часто використовується у поєднанні з номінальними власниками та директорами);
- незначна кількість персоналу (або тільки одна особа як співробітник);
- несплата податків чи наявність заборгованість перед персоналом.

Ознаки за якими можливо здійснити виявлення таких клієнтів наведено нижче:

1. Клієнт не бажає надавати особисту інформацію.

2. Клієнт неохоче пояснює:

- корпоративну історію;
- інформацію про фактичного власника;
- джерело статків / статутного капіталу;
- чому фінансово-господарська діяльність здійснюється певним чином;
- характер комерційних відносин з третіми сторонами (зокрема, третіми особами, розташованими в іноземних юрисдикціях).

3. Фізичні або пов'язані особи:

- наполягають на використанні посередника у всіх взаємодіях без достатнього обґрунтування;
- активно уникають особистого спілкування без достатнього обґрунтування;
- є публічними діячами або мають особисті чи ділові відносини з особою, яка є публічною особою;
- проводять операції за участю осіб молодого або похилого віку;
- раніше були засуджені за кримінальні злочини;
- відомо, що в даний час щодо них здійснюються кримінальні розслідування або мають зв'язки зі злочинцями;
- проводять операції, несумісні з їх профілем клієнтів.

4. Юридичні особи:

- прості банківські відносини встановлюють за допомогою посередників;
- після тривалого періоду бездіяльності після реєстрації, раптова та незрозуміла фінансово-господарська діяльність;
- зареєстровані під назвою, яка не вказує на діяльність компанії;
- зареєстровані під назвою, яка вказує на те, що компанія виконує діяльність чи послуги, які вона не надає;
- зареєстровані під назвою, яка, імітує назву інших компаній, зокрема, відомих корпорацій;
- зареєстровані за адресою, яка також зазначена у численних інших компаніях чи юридичних організаціях;
- мають надзвичайно велику кількість кінцевих бенефіціарних власників та інших контрольних пакетів акцій;
- зареєстровані / сформовані в юрисдикції, яка, як вважається, являє собою високий ризик відмивання коштів або фінансування тероризму;
- зареєстровані / сформовані в юрисдикції з низьким рівнем оподаткування;
- регулярно надсилають кошти до юрисдикцій з низьким оподаткуванням;
- проводять велику кількість фінансових операцій з невеликою кількістю одержувачів;
- підтримують баланс на рахунку близько нуля, незважаючи на часті вхідні і вихідні фінансові операції;
- використовують велику кількість банківських рахунків;
- використовують банківські рахунки в різних міжнародних юрисдикціях без вагомих причин;

- вимагають короткострокових або надмірно швидких операцій, навіть якщо це створює непотрібний бізнес-ризик;
- подали невірні документи до податкового органу;
- надавали неправдиві записи або підроблені документи;
- члени сім'ї перераховані як кінцеві бенефіціарні власники юридичних осіб;
- працівники професійних посередницьких фірм, що діють як номінальні директори та акціонери.

Наступні фінансові операції можуть вказувати на їх підозрілість:

- внесення чи зняття значних сум готівкою на(з) банківські(их) рахунки(ів);
 - відбувається між двома або більше сторонами, які пов'язані без видимого бізнесу або обґрунтування торгівлі;
 - між членами родини однієї чи кількох сторін без законного підґрунтя для бізнесу;
 - виконується з рахунку суб'єкта господарювання, але здається, фінансує особисті покупки, включаючи придбання активів, які не відповідають його профілю;
 - виконується з рахунку суб'єкта господарювання та включає велику суму грошових коштів, як депозит або фінансова допомога, що є аномальним або несумісним з профілем компанії;
 - проводиться циклічно (вихідні та вхідні фінансові операції подібні за розміром і переказуються та отримуються з тих самих рахунків, що вказує на те, що вихідні кошти повертаються з невеликими втратами);
 - здійснюється за участю двох юридичних осіб з аналогічними або однаковими директорами, акціонерами або бенефіціарами;
 - передбачає передачу нерухомого майна від фізичної для юридичної особи;
 - передбачає використання кількох великих грошових виплат для погашення кредиту або іпотеки;
 - передбачає покупку дорогоцінних товарів готівкою;
 - передбачає передачу (на пред'явника) цінних паперів на позабіржовому ринку;
 - позика або іпотека погашається достроково;
 - кредити отримуються від приватних третіх сторін без будь-яких законних позикових угод, застави чи регулярних виплат відсотків;
 - актив купується за грошові кошти, а потім використовується як забезпечення кредиту протягом короткого періоду часу.

Фінансові установи та державні органи мають доступ до простих інструментів, які допомагають ідентифікувати високоризикових або підозрілих клієнтів, зокрема:

- різноманітні реєстри, що включають інформацію про бенефіціарну власність;
- реєстри майнових прав власності;
- реєстр акціонерів;
- комерційні бази даних;
- декларації державних службовців.

Існує ряд нових підходів до збору інформації, що стосується показників ризику для виявлення аномальної діяльності.

Оскільки більшість фінансових операцій здійснюється в режимі онлайн, збір інформації про IP-адреси може дати корисні відомості про те, хто замовляє операцію та куди замовляється ця операція. Крім того, аналіз IP-адрес, зібраних фінансовою установою, може визначати спільні риси та контрольні зв'язки, коли з однієї IP-адреси здійснюються фінансові операції декількох клієнтів та бенефіціарних власників. Повторювані IP-адреси за багатьма рахунками можуть свідчити про професійне відмивання грошей, і ці рахунки можуть бути предметом посиленого моніторингу.

Аналізуючи розташування адреси, наданої клієнтом, а також зовнішній вигляд цієї адреси з вулиці (за допомогою пошукових сайтів, наприклад Google), часто можна виявити аномалії, що свідчать про фіктивність компанії або спробу приховати справжнього клієнта.

Аномалії можуть включати:

- місцеперебування не відповідає фінансовому профілю клієнта;
- місцеперебування не відповідає діловому профілю компанії;
- фізична адреса не відповідає розміру та характеру компанії;
- адреса є поштовою скринькою.

Адреси, які виявляються аномальними, вимагати посилення заходів належної обачності та більш уважного вивчення клієнта.

Засоби масової інформації є корисним інструментом для виявлення потенційної корупції, високоякісних урядових контрактів та високоякісних корпоративних заходів. Хоча засоби масової інформації не є вказівкою на підозрілу діяльність, це може допомогти в ідентифікації аномальної або високоризикової діяльності.

РОЗДІЛ VI. РОЗКРАДАННЯ БЮДЖЕТНИХ КОШТІВ З ПОДАЛЬШИМ ПЕРЕВЕДЕННЯМ У ГОТІВКУ

Сфера державного управління залишається досить привабливою для розкрадання, враховуючи значні обсяги коштів, що виділяються для закупівлі товарів, робіт і послуг з урахуванням потреб підприємств, установ та організацій державної власності та підприємств з державною часткою.

Розповсюдженим явищем є закупівля товарів, робіт та послуг у підприємств з сумнівною або відсутньою бізнес-репутацією, які не мають ні виробничих потужностей, ні складських приміщень, ні відповідного персоналу. Присутність таких посередників призводить до завищення витрат на придбання товарів, робіт та послуг за кошти підприємств державної власності та підприємств з державною часткою.

Останнім часом, злочини у бюджетній сфері набули особливої актуальності, зокрема в оборонному комплексі, оскільки на фінансування зазначеної галузі виділяються значні суми бюджетних асигнувань.

Найпоширеніші способи розкрадання та відмивання коштів державних підприємств:

- державним підприємством перераховуються кошти на користь підприємств (переможців тендерів), які пов'язані з керівництвом державного підприємства. Надалі кошти перераховуються на користь фіктивних компаній для переведення їх в готівку;

- новостворений суб'єкт господарювання, який не має найманих працівників та виробничих потужностей, отримує грошові кошти від державного підприємства, частина яких направляється на користь посередників для виконання умов тендеру, інша частина переводиться в готівку або перераховується на рахунки посадових осіб державного підприємства та пов'язаних з ними осіб або підприємств;

- отримані грошові кошти від державного підприємства за товари, роботи, послуги, в подальшому дробляться та розпорошуються серед значної кількості підприємств з ознаками фіктивності з призначенням платежу: фінансова допомога, цінні папери, переведення боргу з кінцевим переведенням в готівку;

- державним підприємством перераховуються кошти на користь суб'єкта господарювання без фактичного постачання товарів та надання послуг.

Приклади відмивання доходів, одержаних злочинним шляхом, з державного бюджету та державних підприємств наведено нижче.

Приклад 6.1. Розкрадання бюджетних коштів та їх відмивання шляхом часткового переведення у готівкову форму

Держфінмоніторингом за результатами проведеного аналізу виявлено схему розкрадання державних коштів подальшою легалізацією злочинних доходів.

Протягом декількох років під час закупівлі харчових продуктів для потреб військових державними установами та військовими частинами сплачувались кошти на користь суб'єктів господарювання з ознаками фіктивності, які мають сумнівну репутацію.

Так, на користь **ТОВ А** було перераховано кошти за харчові продукти на загальну суму **49,8 млн. гривень**.

За результатами проведеного аналізу встановлений подальший рух коштів:

- **28%** від загальної суми отриманих коштів (14,0 млн. грн.) перераховано на користь різних юридичних осіб у якості оплати за консерви, харчові продукти та інші товари продуктової групи;

- **72%** від загальної суми отриманих коштів (35,8 млн. грн.) перераховано на інші банківські рахунки, відкрито депозитні рахунки, а також перераховано на користь ряду суб'єктів господарювання з ознаками фіктивності у якості фінансової допомоги.

Із загальної суми коштів, використаних не за цільовим призначенням, **2,6 млн. грн.** були зняті готівкою та перераховано на картковий рахунок фізичної особи.

Правоохоронним органом здійснюється розслідування.

Приклад 6.2. Розкрадання коштів державного підприємства за рахунок завищення цін та використання фіктивних підприємств

Службові особи одного із державних підприємств за попередньою змовою із представниками комерційного підприємства-резидента під час здійснення закупівлі за наперед обумовленими завищеними цінами метисної продукції в 2015 році заволоділи коштами державного підприємства в розмірі **20,3 млн. гривень**.

З метою легалізації коштів, отриманих злочинним шляхом, вказані службові особи вступили у змову з особами, що здійснювали контроль над рядом фіктивних суб'єктів господарювання та домовилися провести ряд господарських операцій щодо придбання послуг на розробку та погодження нормативної документації, консультаційних, інформаційних, рекламних, маркетингових, аудиторських та послуг з охорони, які не створюють правових наслідків, та не спричиняють реального факту здійснення господарських операцій. Придбання таких послуг фактично не відбувається, а декларується шляхом укладення фіктивних правочинів (договорів), контрагентами у проведенні вищевказаних безтоварних фіктивних операцій були **5** підприємств-резидентів, які входили до контрольованого конвертаційного центру, що надає протиправні послуги з легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом та виконує функції перетворення (конвертації) безготівкових коштів у готівку.

Чотири фіктивні підприємства зареєстровані за однією і тією ж юридичною адресою. При цьому, за послуги легалізації коштів шляхом їх перерахування на рахунки вказаних підприємств, бенефіціару фіктивних підприємств обіцяно виплату винагороди у розмірі 12% від загальної суми фіктивних взаємовідносинах.

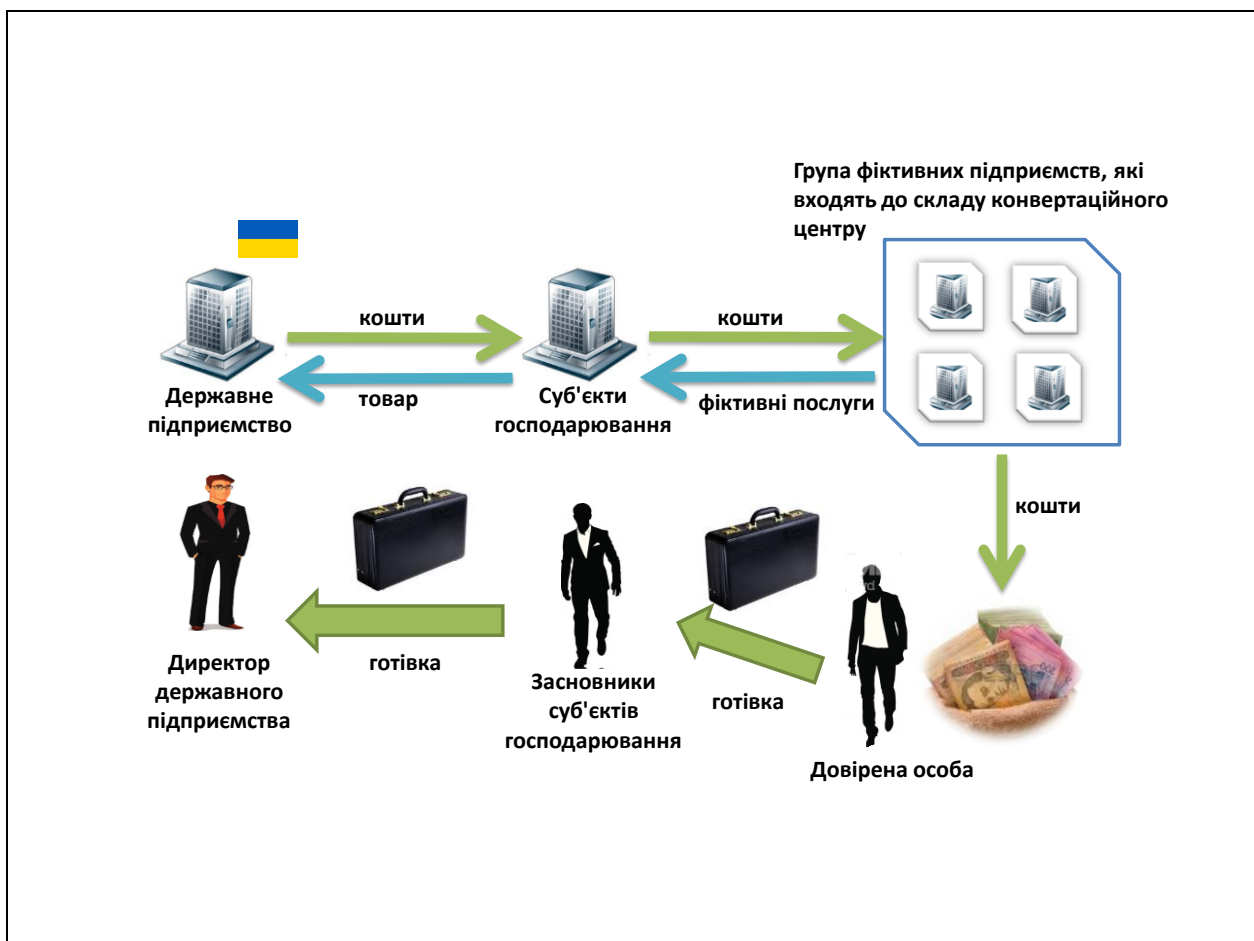
Крім того, з метою легалізації коштів, одержаних злочинним шляхом, окрім вказаних вище **5** підприємств, було використане підконтрольне підприємство-резидент, з яким укладено суб'єктом реального сектору економіки фіктивний договір щодо надання останнім послуг консультаційного характеру.

В результаті домовленостей комерційне підприємство з метою легалізації злочинно набутих коштів, здійснило їх перерахування на рахунки фіктивних підприємств в різних розмірах від **125 тис. грн.** до **2,0 млн. гривень**.

Крім того, підприємство-резидент з реального сектору економіки здійснило ряд платежів з призначенням платежу «за консалтингові послуги» на загальну суму біля **3,6 млн. грн.** на рахунок підконтрольного підприємства-резидента.

Частину коштів службовими особами підприємства - резидента знято готівкою, операції здійснювались з інтервалом від 1 до 3 днів, сума зняття готівки за одну операцію була однаковою **299,3 тис. гривень**.

Таким чином, внаслідок вищевказаних дій легалізовано кошти, одержані злочинним шляхом в сумі **20,3 млн. гривень**. Арештовано рухоме та нерухоме майно обвинувачених на загальну суму біля **7,5 млн. гривень**. Обвинувальний акт правоохоронним органом направлено до суду.

РОЗДІЛ VII. ВИКОРИСТАННЯ ГОТІВКИ НАЦІОНАЛЬНИМИ ПУБЛІЧНИМИ ДІЯЧАМИ, ПОВ'ЯЗАНИМИ З НИМИ ОСОБАМИ ТА ІНШИМИ ДЕРЖАВНИМИ СЛУЖБОВЦЯМИ

Діяльність національних публічних діячів обумовлена наділеними широкими владними повноваженнями, які дозволяють здійснювати контроль над значними фінансовими потоками у державі та приймати участь у схемах відмивання злочинно добутих доходів (від розкрадання бюджетних коштів, хабарництва, так званих «відкатів») для подальшого власного збагачення.

Під час проведення фінансових розслідувань були виявлені різноманітні схеми, але вони мали одну спільну рису – готівкові кошти, що значно ускладнює процес встановлення факту походження коштів та дозволяє інтегрувати злочинні доходи у реальний сектор економіки.

В ході проведення даного типологічного дослідження виявлено, що основними інструментами відмивання злочинних доходів за участю публічного діяча та пов'язаними особами були фіктивні послуги, використання афілійованих осіб для надання псевдопослуг, передплата за товари та послуги підконтрольним особам з подальшою непоставкою/невиконанням та подальшим переведення коштів з безготівкової форми у готівку або за потреби з готівки до безготівкової форми.

Приклад 7.1. Розкрадання коштів фінансових установ за участю підконтрольної національному публічному діячеві юридичної особи, та їх переведення у готівку

Держфінмоніторингом за результатами проведеного аналізу виявлено схему виведення коштів із банківських установ та фінансової компанії з метою подальшої легалізації.

Встановлено, що **3** банківські установи та **одна** фінансова компанія перерахували кошти на рахунки **14 юридичних осіб**, які мають спільну назву та пов'язані засновницько-посадовим складом, на загальну суму **903,5 млн. грн.** в якості оплати юридичних послуг, вартість яких визначити складно або неможливо.

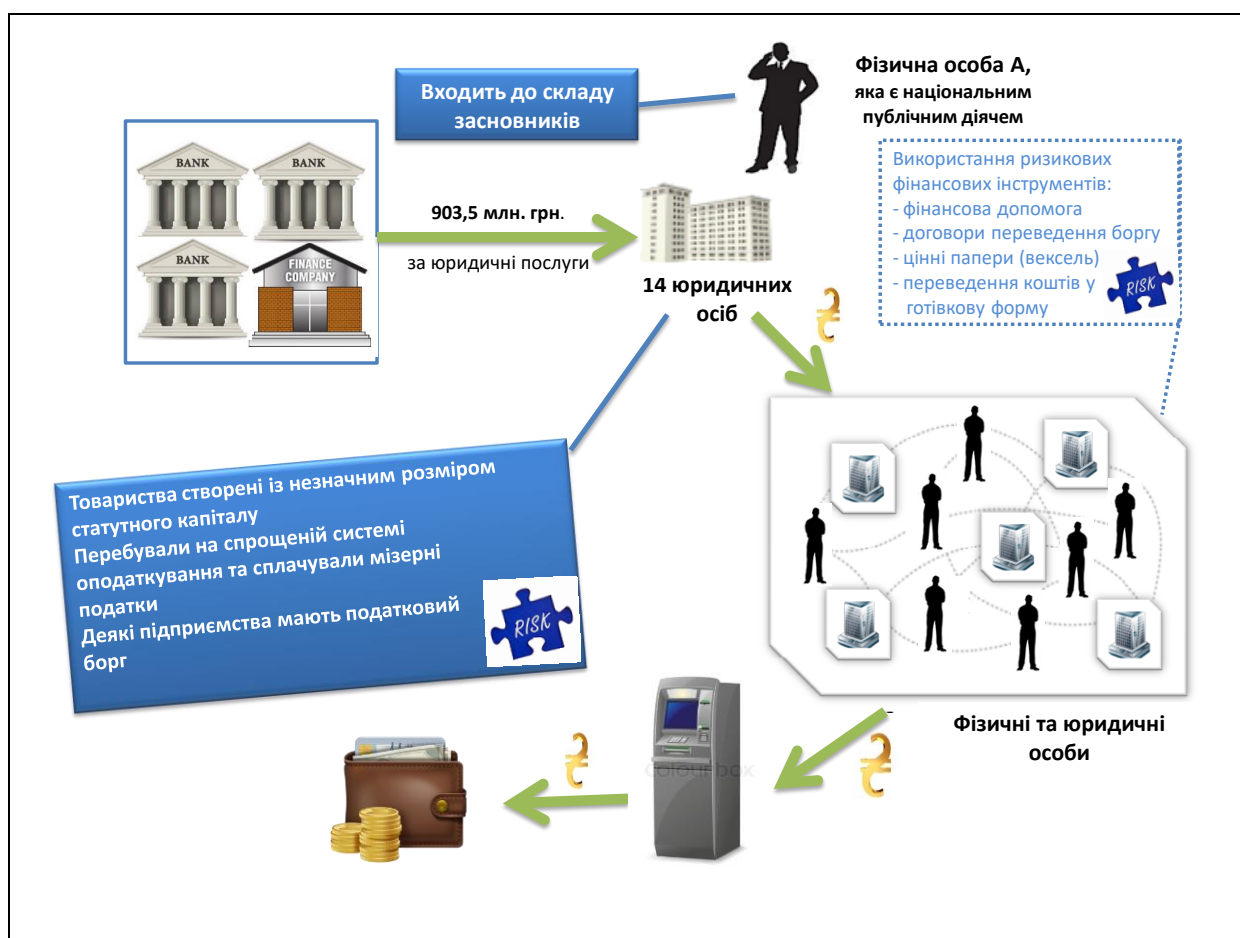
Відомо, що зазначеній групі юридичних осіб притаманні наступні ризики: товариства створені із незначним розміром статутного капіталу, перебували на спрощеній системі оподаткування та сплачували мізерні податки; деякі підприємства мають податковий борг.

Привертає увагу, що одним із засновником зазначених товариств є **фізична особа А**, яка є національним публічним діячем.

Надалі, зазначені **14 юридичних осіб** спрямували кошти іншим юридичним та фізичним особам з використанням ризикових інструментів – фінансова допомога, договори переведення боргу, цінні папери (вексель), з метою подальшого переведення коштів в готівкову форму.

З метою уникнення процедур фінансового моніторингу, фінансові операції з отримання коштів готівкою здійснювались в розмірі, що не перевищує суми, які підлягають обов'язковому фінансовому моніторингу.

Правоохоронним органом здійснюється розслідування.

Приклад 7.2. Легалізація коштів близькими особами національного публічного діяча

Держфінмоніторингом за результатами проведеного аналізу виявлено схему легалізації коштів громадянкою А, яка є дружиною громадянина Б - колишнього високопосадовця (категорія державного службовця «А»).

Встановлено, що громадянка А (продавець) **23 березня** уклала договір купівлі-продажу корпоративних прав підприємства **ТОВ Г** з громадянином В (покупець) на суму **54,0 млн. гривень**.

Відомо, що **ТОВ Г** зареєстровано **10 березня** (тобто, на момент укладання договору купівлі-продажу здійснювало діяльність менше одного місяця) та має статутний капітал **54,0 млн. гривень**. У власності товариства перебуває **2** приміщення та **2** земельні ділянки (орієнтовна вартість зазначеного майна **6,5 млн. гривень**).

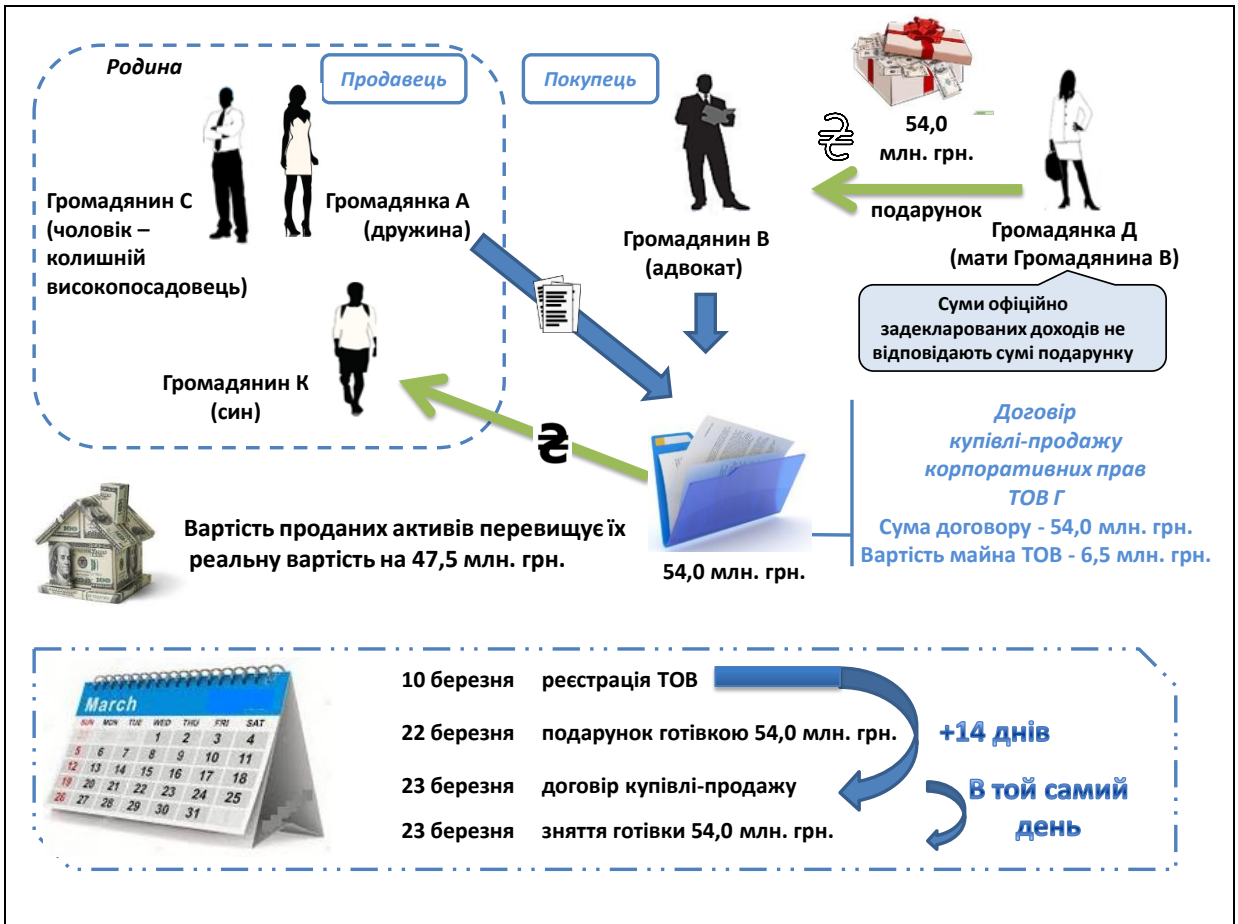
Громадянин В є засновником 4-х суб'єктів господарювання, займається адвокатською діяльністю. Сума задекларованих доходів за період 2003-2016 складає **0,3 млн. гривень**. Для виконання взятих зобов'язань за договором купівлі-продажу корпоративних прав отримав подарунок у вигляді готівкових коштів у сумі **54,0 млн. грн.** від матері - громадянки Д.

Суми офіційно задекларованих громадянкою Д доходів не відповідають сумам наданого подарунку (у готівковій формі), що може вказувати на використання прихованих доходів.

Вартість проданих активів **ТОВ Г** перевищує їх реальну вартість на **47,5 млн. грн.**, тобто майже в **7 разів**.

Надалі отримані кошти від продажу корпоративних прав, в день укладання договору (**23 березня**), отримано сином громадянки А у готівковій формі.

Правоохоронним органом здійснюється розслідування.

Приклад 7.3. Легалізація коштів фізичною особою, пов'язаною родинними зв'язками із суддею з використанням НКО

Держфінмоніторингом за результатами проведеного аналізу виявлено схему легалізації коштів фізичною особою, яка пов'язана родинними зв'язками із суддею.

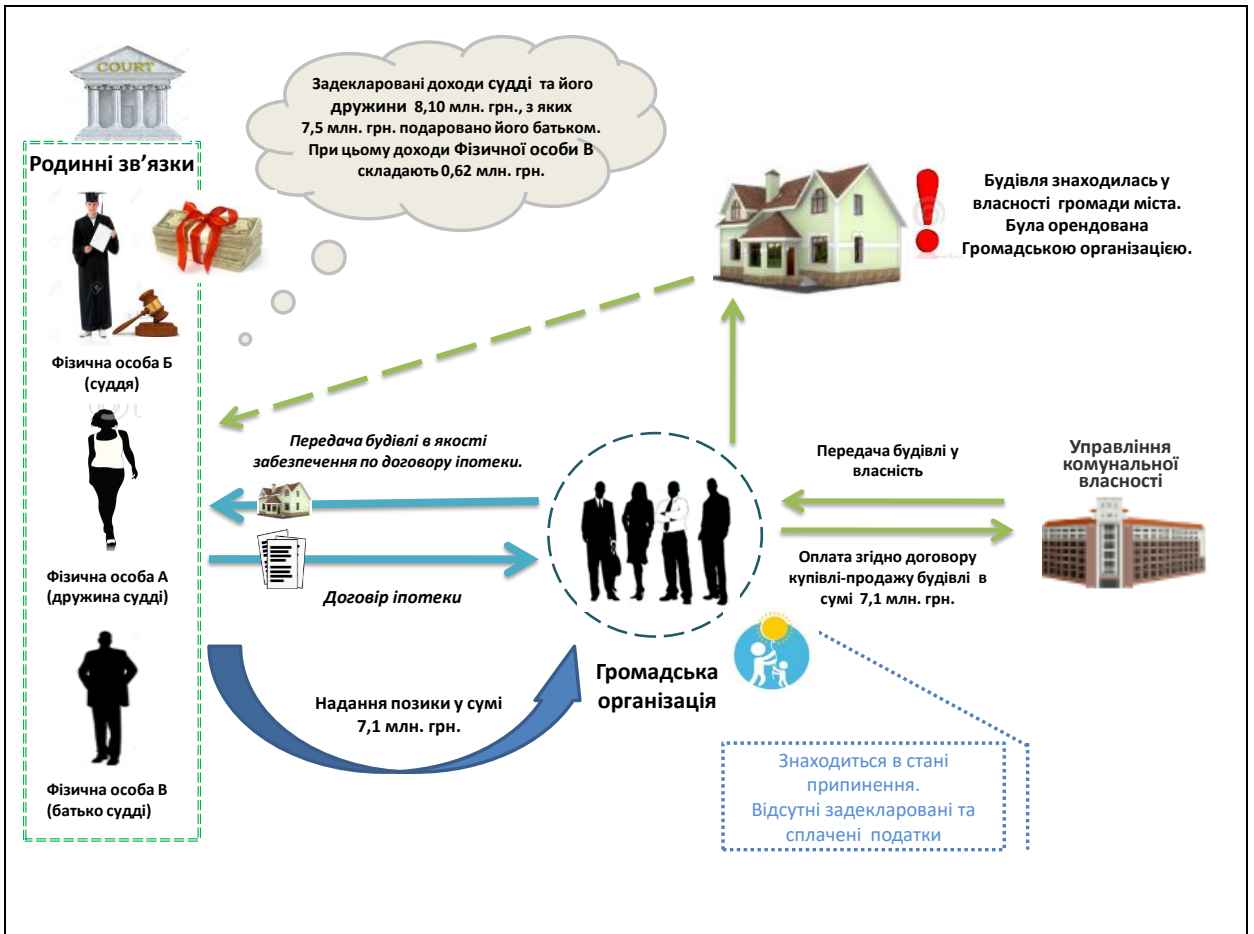
Фізичною особою А було внесено кошти готівкою на власний рахунок в банківській установі у сумі **7,1 млн. грн.** та надалі перераховано на банківський рахунок **неприбуткової організації М** з призначенням платежу «надання позики».

Інформація про офіційно отримані **Фізичною особою А** доходи відсутня. При цьому чоловік зазначеної особи – **Фізична особа Б** обіймає посаду судді та задекларував факт отримання готівкових коштів у вигляді подарунка від свого батька – **Фізичної особи В** у розмірі **7,5 млн. гривень**.

Батьком судді задекларовано доходів на загальну суму **0,6 млн. грн.**, що менше суми подарунку в дванадцять разів.

Неприбутковою організацією М укладено договір іпотеки з **фізичною особою А**. Предметом іпотеки є орендована нежитлова будівля, площею 467,9 кв. метрів, що є власністю громади міста. Надалі, зазначена будівля викуплена **неприбутковою організацією М** в управління комунальної власності за договором купівлі – продажу вартістю **7,1 млн. грн.** внаслідок раніше отриманих від **Фізичної особи А** коштів та передана такій особі у володіння в якості забезпечення по договору позики.

Правоохоронним органом здійснюється розслідування.

РОЗДІЛ VIII. ЛЕГАЛІЗАЦІЯ ГОТІВКОВИХ КОШТІВ ШЛЯХОМ ПРИДБАННЯ НЕРУХОМОГО МАЙНА

Набуті статки поза межами правового поля можуть бути інвестовані в нерухоме майно як найбільш ліквідне та для формування сталого капіталу.

На сьогодні день для приховування статків фізичних осіб існує практика реєстрації прав власності на об'єкти нерухомості на офшорні компанії. Таким чином, це явище створює можливості для подальшого поширення та розвитку корупції та вчинення інших правопорушень.

Здійснення операцій в Україні купівлі-продажу нерухомості традиційно пов'язане з використанням готівкових коштів. Хоча на даний час такі операції відповідно до чинного законодавства повинні здійснюватись у безготівковій формі. Водночас, фізичні особи для проведення таких операцій змушені поповнювати готівкою власні рахунки перед придбання нерухомості та операції на значні суми в більшості випадків кошти мають сумнівне походження.

Також, існує схема придбання майна за готівку по завищеній ціні, що є одним із способів легалізації злочинних доходів.

В інших суміжних процесах з зазначеними операціями, готівкові кошти злочинного походження можуть бути використанні для будівництва або ремонту майна, яке потім продається.

Приклад 8.1. Легалізація коштів шляхом придбання нерухомого майна

Держфінмоніторингом за результатами проведеного аналізу виявлено схему легалізації коштів **Громадянином С**, який є національним публічним діячем.

Встановлено, що **Громадянином С** було укладено іпотечний договір на купівлю двох квартир в елітній новобудові. Розмір зобов'язання за договором – **1,0 млн. дол. США**.

Відомо, що у зв'язку з іпотекою приватним нотаріусом було накладено заборону на відчуження зазначеного майна. При цьому, через чотири місяці заборону було знято на підставі листа банківської установи у зв'язку із погашенням основної суми зобов'язання по іпотеці в розмірі **1,0 млн. дол. США**.

Погашення здійснювалось п'ятьма платежами, сумами від **10,0 тис. дол. США до 500,0 тис. дол. США**, які вносились готівкою через касу банку.

До початку заняття публічною діяльністю **Громадянин С** був зареєстрований як суб'єкт підприємницької діяльності та офіційно задекларував дохід у розмірі **1,0 млн. грн.** Крім того, **Громадянином С** отримано дохід у вигляді заробітної плати в сумі **1,75 млн. гривень.**

Суми офіційно задекларованих **Громадянином С** доходів не відповідають сумам проведених фінансових операцій.

Зазначена схема свідчить про отримання **Громадянином С** прихованих доходів з подальшою легалізацією їх через створення видимості придбання нерухомого майна користуючись кредитними коштами.

Правоохоронним органом здійснюється розслідування.

РОЗДІЛ ІХ. ВИКОРИСТАННЯ ГОТІВКИ У СХЕМАХ ПОВ'ЯЗАНИХ З ТОРГІВЛЕЮ НАРКОТИЧНИМИ (ПСИХОТРОПНИМИ) РЕЧОВИНАМИ, ЇХ АНАЛОГАМИ ТА ПРЕКУРСОРІВ

Наркаторгівля – протизаконна торгівля забороненими наркотичними засобами. Являє собою багатомільярдний кримінальний наркобізнес.

Торгівля наркотиками найчастіше пов'язана з іншими серйозними злочинами, типу контрабанди людьми, організованої проституції та підробки туристичних документів. Ця торгівля також найчастіше використовується як засіб для фінансування злочинних і терористичних організацій, у зв'язку з наявністю надприбутків та переваг, що отримуються з відносно мінімальними витратами часу і капіталів.

Для легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом, особи використовують характерний для даного злочину інструмент це залучення підставних осіб в т.ч. які вживають наркотичні засоби. Також злочинці з метою ухилення від офіційних процедур контролю за фінансовими операціями з боку держави використовують криптовалюти, наприклад, Bitcoin.

Приклад 9.1. Легалізація доходів, отриманих від незаконного обігу наркотичних засобів та психотропних речовин

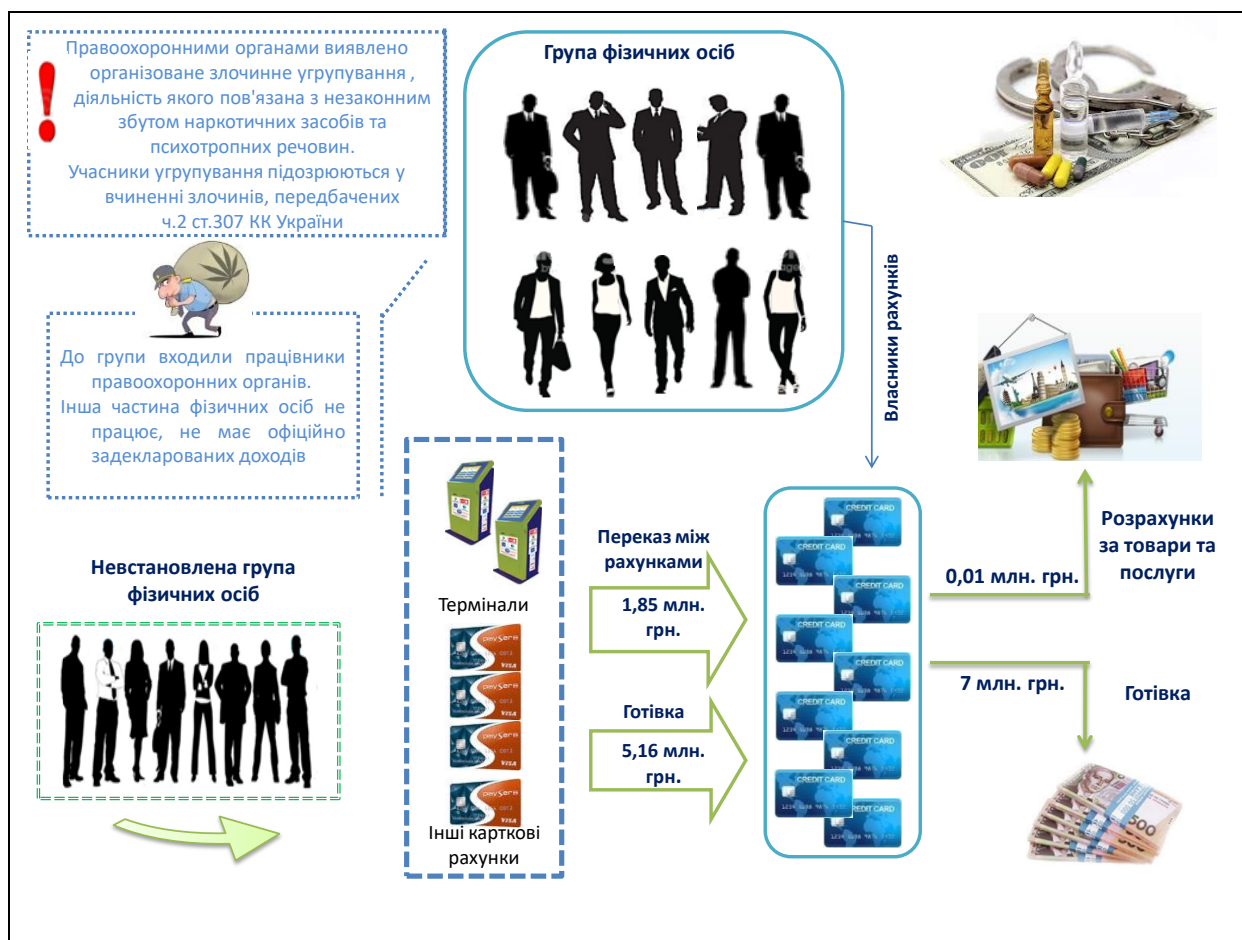
Держфінмоніторингом від правоохоронного органу отримана інформація щодо причетності **групи фізичних осіб** до створення незаконної схеми збуту наркотичних засобів та психотропних речовин з метою отримання незаконних доходів у великих розмірах.

Держфінмоніторингом проведено аналіз фінансових операцій та встановлено, що на карткові рахунки **10 фізичних осіб** надходили безготівкові кошти з карткових рахунків іншої групи фізичних осіб на суму **1,9 млн. грн.** (переказ між рахунками), а також надійшло готівкою через банківські термінали коштів на суму **5,2 млн. гривень.** Загальна сума безготівкового/готівкового поповнення склала **7,0 млн. гривень.**

Надалі, кошти були зняті готівкою або використані власниками рахунків в якості оплати за товари та послуги.

До **групи учасників** зазначеної схеми входили **фізичні особи**, які є працівниками правоохоронних органів України. Інші **фізичні особи**, що входили до даної групи, в основному, тимчасово безробітні та не мають офіційно задекларованих доходів.

Правоохоронним органом здійснюється розслідування.

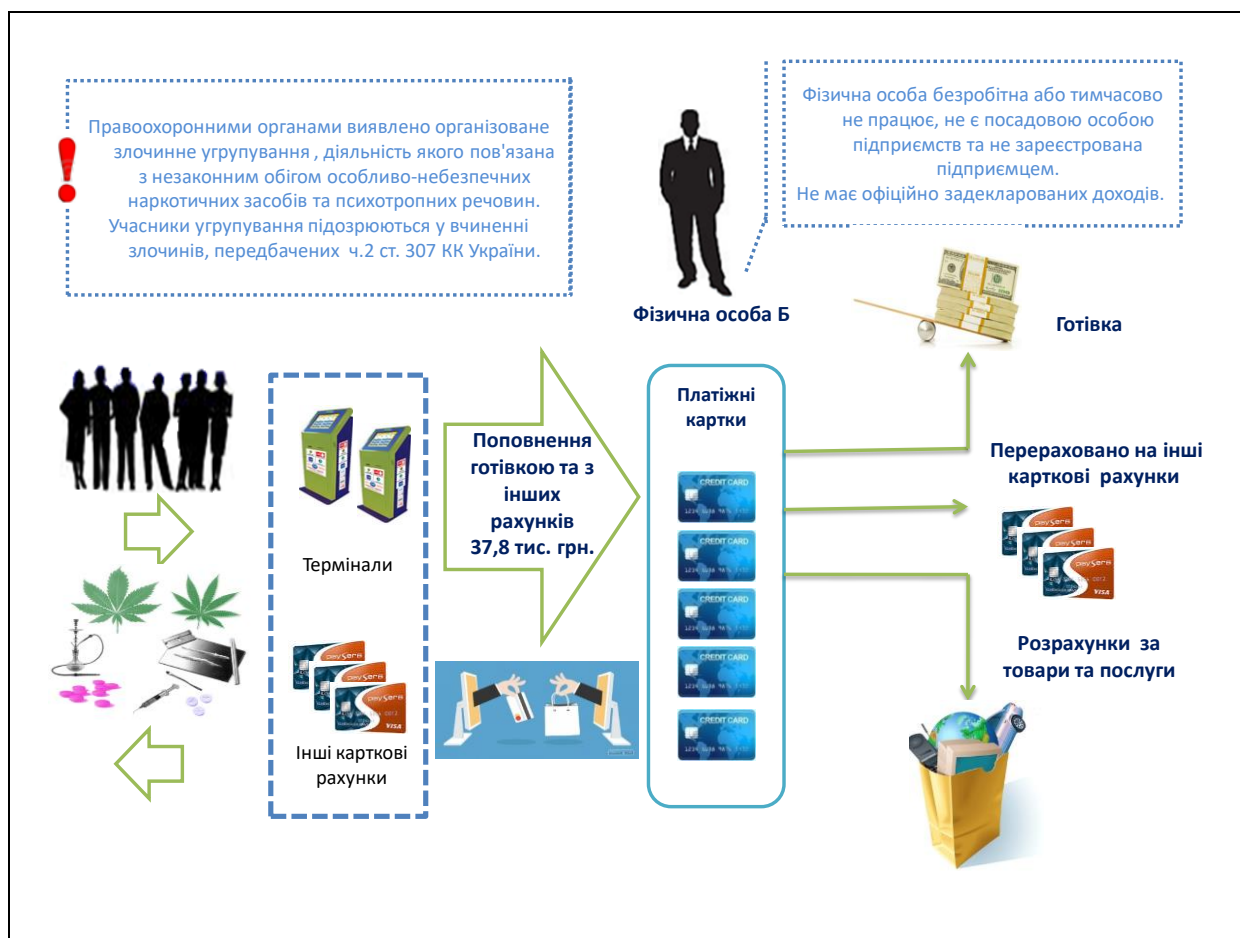
Приклад 9.2. Легалізації доходів, отриманих від незаконного обігу наркотичних засобів

Держфінмоніторингом від правоохоронного органу отримана інформація щодо виявлення злочинної групи, яка пов'язана з незаконним обігом особливо-небезпечних наркотичних засобів та психотропних речовин та з легалізацією (відмиванням) доходів, одержаних злочинним шляхом.

Учасники групи для отримання коштів, здобутих в ході своїй протиправної діяльності, використовували платіжну картку, відкриту на ім'я **Фізичної особи Б**.

Держфінмоніторингом проведено аналіз фінансових операцій **Фізичної особи Б** та встановлено, що зазначена особа має декілька платіжних карток, на які різними фізичними особами через банківські термінали було внесено готівкових коштів на суму **37,8 тис. гривень**. Надалі кошти знімалися готівкою та перераховувались на інші карткові рахунки та використовувались **Фізичною особою Б** для розрахунків за товари та послуги. **Фізична особа Б** не працює та інформація щодо офіційно отриманих доходів відсутня.

Правоохоронним органом здійснюється розслідування.

Приклад 9.3. Легалізація доходів, здобутих від незаконного обігу прекурсорів

Держфінмоніторингом від правоохоронного органу отримана інформація щодо виявлення злочинного угруповання, діяльність якого пов'язана з незаконним обігом прекурсорів та з легалізацією (відмиванням) доходів, одержаних злочинним шляхом.

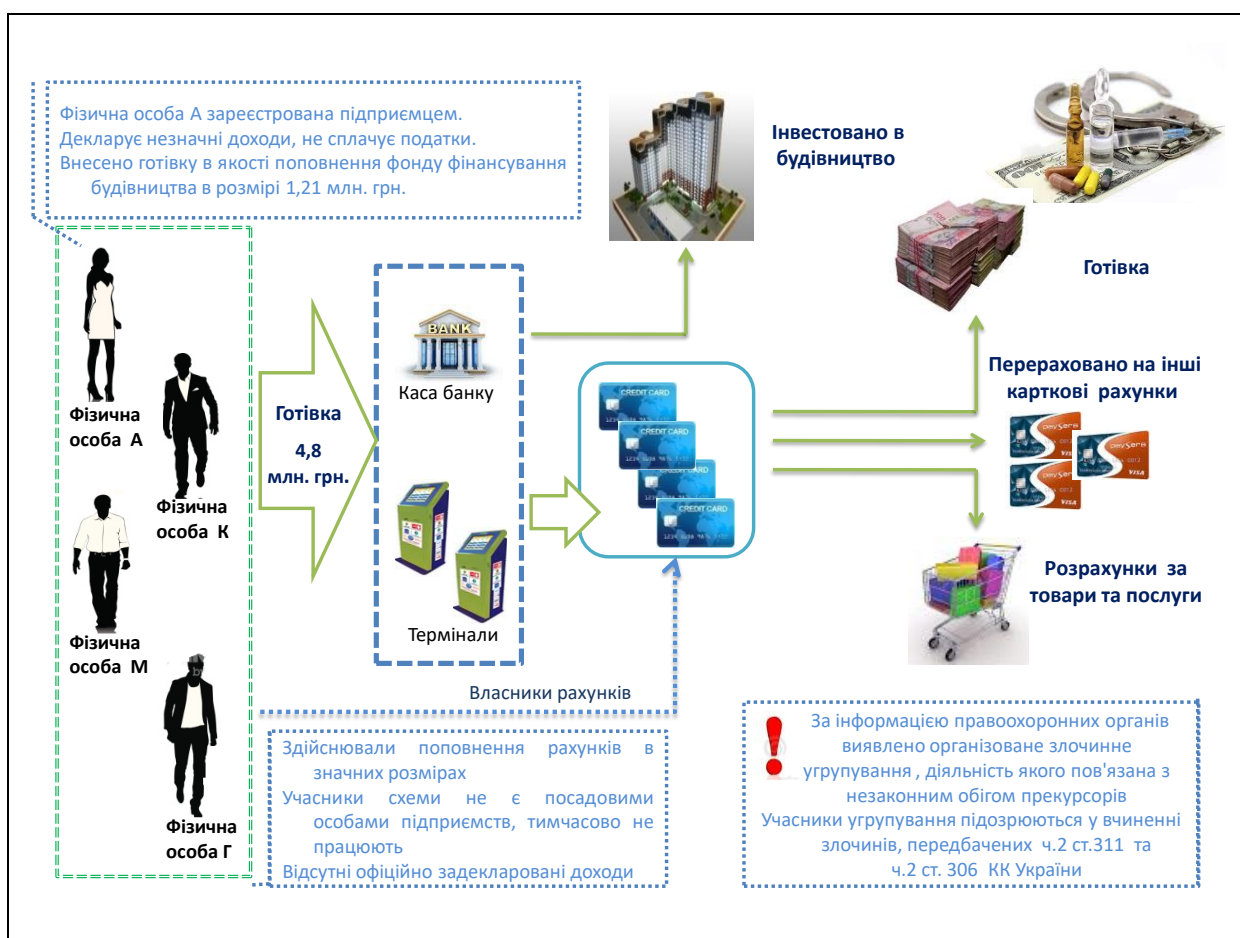
Учасники організованого злочинного угруповання для отримання доходів, здобутих в ході своїй протиправної діяльності, використовували платіжні картки, відкриті на ім'я **4 фізичних осіб**.

Держфінмоніторингом проведено аналіз фінансових операцій, проведених з використанням карток, відкритих на ім'я **Фізичної особи А, Фізичної особи К, Фізичної особи М і Фізичної особи Г**. Встановлено, що зазначеними особами на власні картки та на рахунки різних суб'єктів господарювання здійснювалось внесення готівки через каси банківських установ на загальну суму **4,8 млн. гривень**. Далі кошти знімалися готівкою та перераховувались на інші карткові рахунки та використовувались для розрахунків за товари та послуги.

Встановлено, що **Фізична особа А** є фізичною особою - підприємцем, однак декларує незначні доходи та не сплачує податки. При цьому, **Фізичною особою А** здійснено внесення готівкових коштів в якості поповнення фонду фінансування будівництва в сумі **1,2 млн. гривень**.

Інші **фізичні особи**, що є учасниками злочинного угруповання, не є посадовими особами підприємств та тимчасово не працюють. Відсутня інформація щодо офіційно отриманих ними доходів.

Правоохоронним органом здійснюється розслідування.

РОЗДІЛ X. НЕЗАКОННЕ ПЕРЕМІЩЕННЯ ГОТІВКИ

Контрабанда готівки як і раніше залишається поширеним інструментом. Попри ризик, привабливим аспектом цього методу є те, що в разі успішної його реалізації відбувається повний розрив зв'язків між коштами та їхнім походженням.

Для перевезення готівки використовуються різноманітні сховища, спеціально створені у валізах, транспортних засобах, а також у предметах, які допускають розміщення великої суми готівки без зовнішніх ознак зміни їх первісного вигляду.

Так, за період 2014–9 місяців 2017 року митними органами зафіксовано **332** факти порушення митних правил фізичними особами при перетині державного кордону України.

Так, при **в'їзді** на територію України **175** осіб здійснили порушення митних правил, зокрема, у 2014 році – 25 осіб, у 2015 – 89, 2016 – 61. При **виїзді** з України **157** осіб здійснили порушення митних правил, зокрема, у 2014 році – 17 осіб, 2015 – 97, 2016 – 43.

Найбільша кількість порушень митних правил здійснено під час перетину державного кордону фізичними особами при в'їзді – з території Російської Федерації – 32 особи, Туреччини – 30, Ізраїлю – 13 та США – 10. При виїзді з України зафіксовано порушення фізичними особами під час перетину кордону з наступними країнами: Польща – 42 особи, Російська Федерація – 26, Туреччини – 14 осіб та Китайська Народна Республіка – 11.

Для незаконного переміщення коштів через кордон як правило використовують характерний для даного злочину інструмент – залучення підставних осіб.

Приклад 10.1. Легалізація коштів за участю публічної особи за межами України

Держфінмоніторингом за результатами аналізу виявлено факт легалізації за межами України незаконно отриманих доходів **фізичною особою С**, яка є національним публічним діячем.

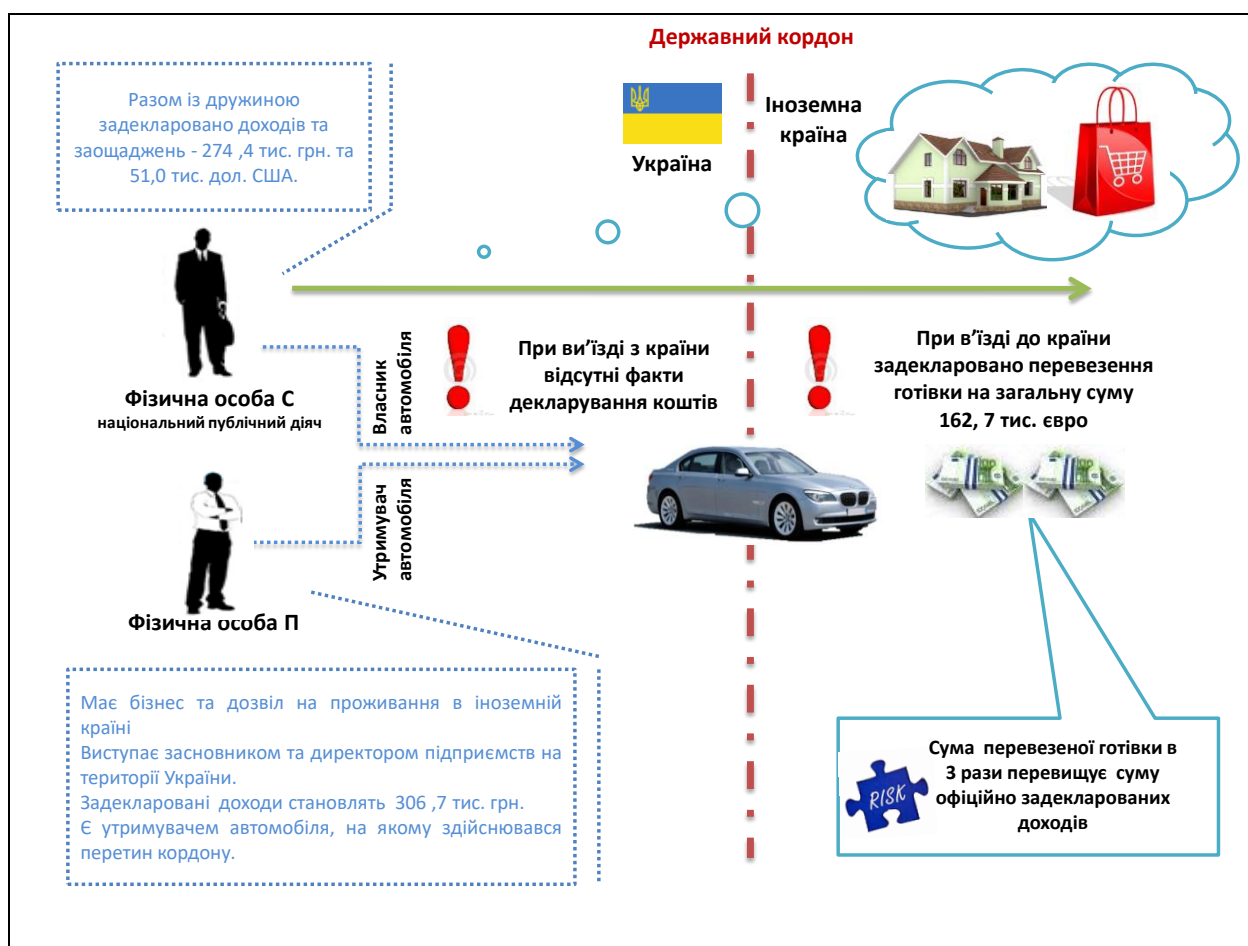
Підрозділом фінансової розвідки іноземної країни повідомлено Держфінмоніторинг, що при в'їзді до цієї країни **фізичною особою С** задекларовано перевезення готівки на загальну суму **162,7 тис. євро**, із зазначенням, що ці кошти є власними заощадженнями та будуть використані на території цієї країни для купівлі нерухомості і здійснення інших покупок.

При цьому, за даними митних органів України, при виїзді з території України під час перетину кордону факти декларування готівки **фізичною особою С** відсутні.

Фізичною особою С разом із дружиною задекларовано доходів і заощаджень – **274,4 тис. грн.** та **51,0 тис. дол. США**. Таким чином, сума перевезеної готівки в **3 рази** перевищує суму офіційно задекларованих **фізичною особою С** доходів та заощаджень.

Автомобіль, на якому здійснювався перетин кордону належить **фізичній особі С**, хоча даний транспортний засіб не зазначено в декларації. Утримувачем даного автомобіля є **фізична особа П**, яка виступає засновником та директором декількох підприємств на території України, має дозвіл на проживання на території іноземної країни, сума офіційно задекларованих доходів – **306,7 тис. гривень**.

Правоохоронним органом здійснюється розслідування.

РОЗДІЛ XI. КОМБІНУВАННЯ ГОТІВКИ З ІНШИМИ ІНСТРУМЕНТАМИ

На підставі досліджених схем можна однозначно стверджувати, що злочинці використовують готівку, як інструмент, що дозволяє уникнути залишення фінансового сліду у всіх економічних злочинах, у поєднанні з іншими інструментами, що унеможливають ідентифікацію справжніх власників і контролерів учасників фінансових потоків.

Серед комбінаторних інструментів можна виокремити наступні:

- залучення юридичних осіб, зареєстрованих на підставних осіб;
- відкриття значної кількості рахунків однією юридичною або фізичною особою у різних банківських установах;
- залучення до проведення фінансових операцій довірених осіб з соціально незахищених верств населення, осіб з кримінальним минулим та за втраченими паспортами (підставні особи).

Кошти отримані злочинним шляхом можуть бути інтегровані у фінансову систему під виглядом легальних операцій, зокрема шляхом:

- внесення коштів готівкою до статутних капіталів суб'єктів господарювання; внесення засновниками або посадовими особами фінансової допомоги готівкою на рахунки суб'єктів господарювання;
- внесення коштів готівкою на депозитні рахунки суб'єктів господарювання або фізичних осіб з подальшим зняттям їх того самого або наступного дня;
- внесення коштів готівкою на депозитні рахунки суб'єктів господарювання або фізичних осіб та переуступлення права на їх одержання за банківськими кредитними угодами;
- внесення коштів готівкою на ощадні рахунки суб'єктів господарювання або фізичних осіб з випуском ощадних сертифікатів на пред'явника;
- внесення коштів готівкою на рахунки обліку заборгованості за банківськими кредитами суб'єктам господарювання.

У ході типологічного дослідження, було також виявлено, що у схемах відмивання злочинних доходів простежується комбінування інших фінансових інструментів паралельно з готівкою, зокрема:

- договори відступлення прав вимоги;
- використання підставних осіб для надання псевдопослуг;
- «фіктивні» цінні папери (векселі, акції, інвестиційні сертифікати);
- фіктивні послуги, зокрема страхове відшкодування за фіктивними страховими випадками;
- фінансова та благодійна допомога;
- інші види позик.

Важливим елементом схем переведення безготівкових коштів у готівку є предмет фінансової операції, який власне може різнитися як під час переказів між банківськими рахунками учасників схем, так і безпосередньо в операції з переведення безготівкових коштів у готівку, зокрема:

- для юридичних осіб та фізичних осіб - підприємців характерне:

- для закупівлі товарів, послуг, робіт;
- на господарські або адміністративні потреби;
- підприємницький дохід;
- придбання цінних паперів у фізичних осіб;
- позики/фінансова допомога працівникам;

- для фізичних осіб характерне:

- позика/фінансова допомога;
- поповнення карткових рахунків третіми особами;
- зняття готівкових коштів, з карткових рахунків з сумнівним джерелом походження.

ВИСНОВОК

Високий обіг готівки є одним із визначених ризиків для загрози «Високий рівень тінізації фінансової системи», який визначений за результатами проведення Національної оцінки ризиків. Серед інших ризиків важливих ризиків можливо зазначити як неналежне виявлення та неналежне нівелювання чинників тінізації та офшоризації фінансової системи, низький рівень доходів населення, низький рівень довіри до фінансової системи та відтік фінансового капіталу з країни.

Масштаби тінізації економічних відносин в Україні залишаються наближеними до їх критичного рівня, який, за оцінками Мінекономрозвитку та за оцінками, базованими на екстраполяції даних про рівень тінізації національної економіки дорівнює 40 % (740 млрд. грн. у діючих цінах 2015 р., або 31 млрд. дол. США)⁷.

Підсумовуючи визначений ризик «Високий обіг готівки» слід зауважити, що розвиток безготівкових розрахунків зумовлює зниження трансакційного попиту на готівку в Україні для здійснення легальних платежів.

З метою мінімізації зазначеного ризику необхідно вжити заходи для забезпечення превентивних дій при проведенні банками ризикових (з точки зору фінансового моніторингу) фінансових операцій.

Для ефективного управління ризиком «Високий обіг готівки» необхідно підвищувати фінансову грамотність населення у сфері використання платіжних карток, підвищувати зручність оплати комунальних платежів, послуг державних органів, податків та інших періодичних платежів за допомогою платіжних карток, збільшувати рівень довіри населення до банківської системи України та переглянути граничні пороги для готівкових розрахунків.

Держфінмоніторингом у тісній співпраці з учасниками національної системи боротьби з відмиванням коштів та протидії легалізації доходів, отриманих злочинним шляхом, ведеться робота з виявлення та припинення схем легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом.

З урахуванням вищезазначеного, а також того факту, що лише незначна частина готівки перебуває у постійному обігу, основна увага зосереджується на виявленні в першу чергу операцій, пов'язаних з внесенням /зняттям готівки, яка може бути використана для фінансування бойових дій на сході України, здійснення готівкових операцій національними публічними діячами та систематичним переведенням безготівкових коштів у готівку

⁷ Звіт про проведення Національної оцінки ризиків оприлюднений на офіційному сайті Держфінмоніторингу.

через каси банківських установ, та припиненням діяльності «конвертаційних центрів».

Здійснюючи типологічні дослідження виявлено, що схеми відмивання злочинних доходів з використанням готівки стають все більш складними та «сучасними». До схем залучаються електронні гроші та криптовалюти, а новітні інформаційні технології, значно спрощують переведення безготівкових коштів у готівку.

Кожна фінансова схема з використанням готівки паралельно поєднує і інші фінансові інструменти, які за економічною суттю зовсім різні, зокрема: переведення прав вимог, страхове відшкодування, придбання цінних паперів.

Слід також зазначити, що не зважаючи на постійне впровадження законодавчих обмежень щодо обігу готівки та посилення контролю фінансової системи зі сторони органів державної влади, готівка залишається «улюбленим» фінансовим активом як юридичних так і фізичних осіб.

Водночас, Держфінмоніторинг, правоохоронні органи та державні регулятори у постійній співпраці впроваджують нові та вдосконалюють наявні методи та підходи до виявлення схем відмивання злочинних доходів з використанням готівки.

Використання типологічного дослідження під час аналізу фінансових операцій, надасть змогу своєчасно виявляти незаконні готівкові схеми та протидіяти відмиванню злочинних доходів.

Таким чином, усвідомлюючи результати проведення Національної оцінки ризиків та проведених секторальних типологічних досліджень Держфінмоніторингом, фінансові посередники повинні мінімізувати ризики бути використаними для ВК/ФТ.